

บทที่ 3

พัฒนาการของชุมชน การใช้ที่ดินและพื้นที่ว่างในเมืองอุดรดิตถ์

ในบทนี้จะกล่าวถึงพัฒนาการทางกายภาพของเนื้อเมืองในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน และพื้นที่ว่างในเมืองอุดรดิตถ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2496 จนถึง พ.ศ.2541 โดยอาศัยหลักฐานอ้างอิงจากภาพถ่ายทางอากาศ ข้อมูลจากหน่วยงานราชการต่างๆ และการสอบถามจากผู้คนในท้องถิ่นอุดรดิตถ์ แล้วแสดงลงในแผนที่ ส่วนพัฒนาการทางกายภาพก่อนยุครัตนโกสินทร์นั้นไม่มีหลักฐานยืนยันความเป็นไปที่ชัดเจน จึงเป็นการศึกษาถึงลักษณะและขนาดของชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่เป็นเมืองอุดรดิตถ์ในปัจจุบันเท่านั้น

3.1 อุดรดิตถ์ก่อนยุครัตนโกสินทร์

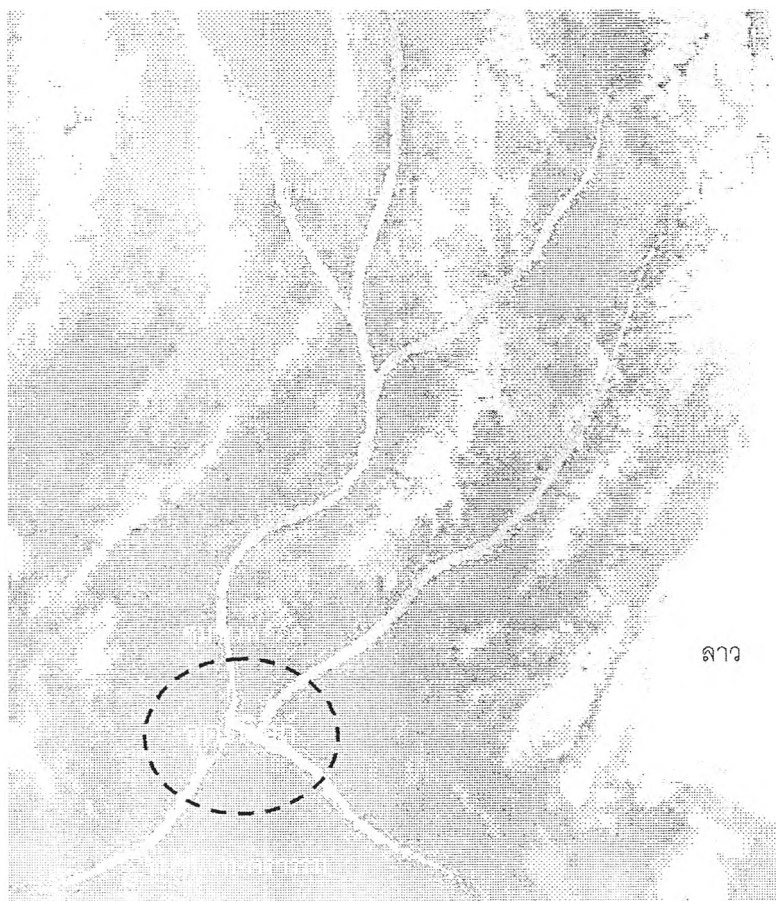
ลักษณะของชุมชนก่อนยุครัตนโกสินทร์นั้น เป็นลักษณะของการกระจายตัวของชุมชนเล็กๆตามพื้นที่บริเวณที่เป็นอุดรดิตถ์ในปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาประวัติศาสตร์นั้น พบว่า ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ก็มีกลุ่มคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เป็นอุดรดิตถ์ในปัจจุบัน เนื่องจากมีการขุดพบเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยสำริดมากมายที่ร่วมสมัยยุคสำริดตอนตอน ตัวอย่างเช่น

- บริเวณเหนือสถานีรถไฟปางต้นผึ้ง อ.เมืองอุดรดิตถ์ ได้ขุดพบโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น ลูกปัดหิน มีดสำริด ขวานสำริด ลูกปัดสำริด กระดุกและเศษภาชนะดินเผาที่มีลายเส้นและลายขีด
- บริเวณบ้านพังแหวน แก่งตาล ปากห้วยฉลอง ตำบลผาเลือด อำเภอท่าปลา เฉพาะบริเวณนี้ได้พบหลักฐานการอยู่อาศัยอย่างถาวรของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในสมัยที่ยังใช้เครื่องมือหิน เมื่อ 8,000 - 9,000 ปีมาแล้ว นอกจากนี้ได้ขุดพบเครื่องมือหินขัด และซากโครงกระดูกหินขัด (จากการฝังศพซึ่งพบในสังคมกสิกรรม)ที่บ้านบึงวังจัว ตำบลป่าเช่า อำเภอเมือง
- พบกลองมโหระทึก กาน้ำ พริ้วสำริดระหว่างบริเวณเนิน โรงพยาบาลอุดรดิตถ์ และวัดเกษมจิตราวม

ต่อมาในสมัยสุโขทัย พบว่า ชุมชนระดับท้องถิ่นอุดรดิตถ์ที่มีความมั่นคงนั้น ได้แก่ เมืองทุ่งยั้ง ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมีบทบาทสำคัญในการเป็นเมืองหน้าด่านรักษาแนวแม่น้ำน่านทางฝั่งตะวันตก เพราะแนวแม่น้ำน่านสมัยนั้นคงอยู่ใกล้เมืองทุ่งยั้ง ส่วนบริเวณปากคลองโพธิ์ ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบหนึ่งเดียวกับเมืองทุ่งยั้งนั้นมีความสำคัญขึ้นมาในฐานะท่าขนถ่ายสินค้าทาง

แม่น้ำน่านขึ้นบกต่อไปยังท้องถิ่นอื่นๆ เมืองที่สำคัญในยุคนี้ ได้แก่ เมืองเวียงเจ้าเงาะซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำน่านห่างจากบริเวณปากคลองโพธิ์ไปประมาณ 5 กิโลเมตร

ส่วนในระดับเหนือท้องถิ่น ได้พบชุมชนนายพรานซึ่งอยู่ทางทิศเหนือตามป่าเขา มีชุมชนเกษตรกรรมอยู่ในพื้นที่ทางใต้ และตรงกลางจะมีชุมชนพ่อค้าวางตัวหากินแลกเปลี่ยนอยู่ทั้งสองฝั่ง โดยลักษณะพื้นที่ของเมืองอุดรดิตถ์นั้น ในอดีตเป็นพื้นที่ราบกว้างใหญ่ระหว่างภูเขาที่โอบรอบทางด้านเหนือเป็นรูปเกือกม้ามีลำน้ำน่านไหลผ่านใจกลางพื้นที่ เป็นลักษณะของรอยเชื่อมต่อ (Trasitional Zone) ของเขตภูเขาภาคเหนือกับที่ราบภาคกลางมีบทบาทในด้านการคมนาคมของผู้คนและสินค้า โดยใช้เส้นทางคมนาคมที่ล่องขึ้น-ลง หรือ ลัดเลาะพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำในแนวเหนือ-ใต้ จาก สิบสองปันนา-เชียงแสนเชียงราย- น่าน-อุดรดิตถ์ จนไปถึงพิษณุโลก จึงทำให้กลายเป็นจุดตัดที่สำคัญทางด้านการค้าขาย และคมนาคมที่สามารถติดต่อกันในระดับที่กว้างมากขึ้น

ภาพที่ 3.1 แสดงลักษณะภูมิประเทศและการก่อตัวของชุมชนในพื้นที่อุดรดิตถ์

ในสมัยอยุธยา ชุมชนเมืองในบริเวณเมืองพิชัยนั้นมีลักษณะที่หลากหลาย เนื่องจากเป็น ศูนย์กลางทางชายแดนที่สำคัญในด้านการปกครอง และนอกจากนี้ยังใช้เมืองพิชัยเป็นพื้นที่ที่รองรับเชลยศึกจากอาณาจักรที่พ่ายแพ้สงครามให้มาตั้งถิ่นฐาน แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2127 หลังจาก กอบกู้บ้านเมืองสำเร็จ พระนเรศวรทรงพบว่าบ้านเมืองขาดกำลังคนจึงโปรดให้กวาดต้อนผู้คนแถบ เมืองพิชัยนี้ลงไปเมืองหลวง ส่วนเมืองลับแล ในปี พ.ศ.2006 ชาวแพร่จำนวนหนึ่งได้อพยพลี้ภัย จากสงครามลัดเลาะเข้ามาอยู่บริเวณเมืองลับแลและได้อยู่อาศัยจนกลายเป็นชาวลับแลตั้งแต่นั้น มา

อาจกล่าวได้ว่า เมืองพิชัยซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ใกล้แม่น้ำน่านและมีชุมชนอยู่หนาแน่นมาก่อน มีบทบาทแทนเมืองทุ่งยั้ง ซึ่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญในสมัยสุโขทัย โดยต่อมาเมืองพิชัยได้รับยกฐานะเป็นเมืองหน้าด่านชั้นตรี มีบทบาทสำคัญในความร่วมมือกับราชธานีเพื่อป้องกันศึกศัตรู และในช่วงหลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พ.ศ. 2310 บริเวณพื้นที่เมืองอุตรดิตถ์นี้เกิดเป็นแหล่งหลบภัยของราษฎรจำนวนมาก เพราะเป็นบริเวณที่ไม่บอบช้ำจากสงคราม จนมีการสถาปนาเป็น “ชุมชน” อิสระในนาม “ชุมชนเจ้าพระฝาง” โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองฝาง

3.2 อุตรดิตถ์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ชุมชนที่มีความสำคัญยังคงอยู่ในเมืองพิชัย เนื่องจากสมัยนี้ยังอยู่ในท่ามกลางสงคราม ทำให้เมืองพิชัยยังคงอยู่ในสภาพการเป็นหัวเมืองชายแดน วิถีชีวิตของชาวบ้านก็ตกอยู่ในสภาพเก่าๆเช่นเดิม ต่อมาเกิดกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์ในปี พ.ศ.2369-2375 มีการกวาดต้อนชาวลาวเวียงจันทน์มาอยู่แถบเมืองพิชัย ขณะเดียวกัน พระราชอาณาเขตก็กว้างขวางขึ้น เมืองพิชัยจึงต้องรับภาระหนักขึ้นในการเป็นศูนย์กลางดูแลพื้นที่ จึงถูกยกอันดับขึ้นเป็นหัวเมืองชั้นโทในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ. 2418-2431 เกิดศึกรบกับฮ่อที่เข้ามาก่อความไม่สงบในดินแดนฝั่งลาว รบกันถึง 4 ครั้ง ทั้งนี้โดยมีเมืองพิชัยเป็นศูนย์บัญชาการการศึกที่ยืดเยื้อยาวนานถึง 13 ปี ทำให้เมืองพิชัยนี้ เต็มด้วยราษฎรที่ถูกเกณฑ์ไปรบไม่เป็นอันทำมาหากิน จนเมืองพิชัยทุรโศกมลง แต่ขณะเดียวกันก็เกิดเมืองท่าเหนือขึ้น ตลาดหาดท่าอิฐก็รุ่งเรืองเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นช่วงที่เศรษฐกิจและการค้าขายทางเมืองได้กำลังขยายตัว การค้ากับต่างประเทศก็กำลังเริ่มเข้ามาในพื้นที่ประเทศไทย ส่วนดินแดนทางเหนือมีความต้องการการค้าขายมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วคนจีนที่เคยทยอยเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็เริ่มมุ่งเข้ามาทำมาค้าขายในตลาดการค้าแห่งใหม่นี้

อย่างไม่ขาดสาย ประกอบกับเมื่อคนเมืองพิชัยย้ายถิ่นเข้ามาอยู่แถบหาดทำอิฐ ยิ่งทำให้ชุมชนบริเวณนี้มีการขยายตัวมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3.2 แสดงการเคลื่อนตัวจากเมืองพิชัยเข้าสู่ตลาดทำอิฐ

ภาพที่ 3.3 แสดงเหตุการณ์จำลองการค้าขายบริเวณหาดทำอิฐ

จากการที่เมืองพิชัยมีความทรุดโทรมลงนั้น ทำให้ในปี พ.ศ. 2442 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ย้ายศาลากลางเมืองพิชัยมาตั้งที่อุตรดิตถ์ แล้วตั้งเมืองพิชัยเก่าเป็นอำเภอพิชัย เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการเรียกชื่อต่อมาในปี พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เปลี่ยนชื่อเมืองพิชัยเป็นอุตรดิตถ์ และให้เรียกเมืองพิชัยเก่าว่าอำเภอพิชัย

หลังจากที่ได้มีการเปิดประเทศติดต่อค้าขายกับต่างประเทศแล้ว ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านๆของเมือง กล่าวคือ ในด้านของการคมนาคม เริ่มมีการบุกเบิกวางรางรถไฟสายเหนือตั้งแต่อุตรดิตถ์ขึ้นไปซึ่งถือเป็นช่วงที่ยากลำบากเป็นอย่างมาก ไข้ป่าคือศัตรูสำคัญของกรรมกรสร้างทางจึงล้มตายกันเป็นจำนวนมาก ภายหลังเส้นทางเสร็จจึงให้มีการรวบรวมอัฐิบรรจุไว้เป็นอนุสรณ์สถาน ตั้งอยู่ริมทางรถไฟที่วัดคลองท่าเสา ซึ่งถ้าพิจารณาจากสภาพภูมิประเทศแล้วจะพบว่า การเดินทางจากอุตรดิตถ์มุ่งสู่ลำปางขึ้นเหนือ นั้น จะเป็นการเปลี่ยนภูมิประเทศของการเดินทางโดยสิ้นเชิง นับแต่เขาพลึงเป็นต้นไป การเดินรถไฟจะต้องผ่านพื้นที่สูงและลาดชันของภูเขาโดยตลอด สำหรับรถไฟสายเหนือทุกสาย เมื่อมาถึงอุตรดิตถ์จึงจำเป็นต้องหยุดเพื่อเติมน้ำเต็มพื้นหรือปลดขบวนให้มีจำนวนน้อยลง ในทางขาล่องก็เช่นเดียวกัน สถานีอุตรดิตถ์จึงเป็นสถานีใหญ่ สถานีสำคัญจนภายหลังจึงเปลี่ยนจุด ย้ายไปขยายตัวที่สถานีศิลาอาสน์

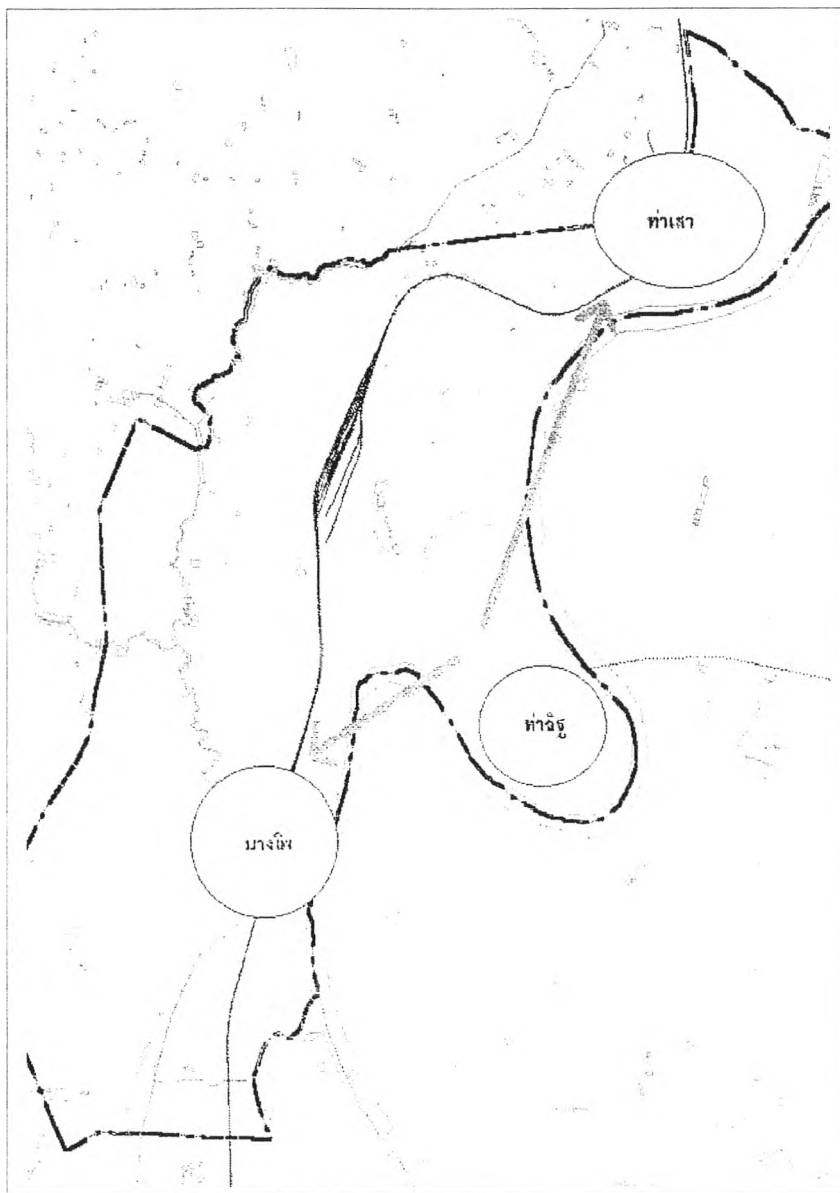

ภาพที่ 3.4 แสดงการบุกเบิกทางรถไฟที่เขาพลึง

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโองบายสำคัญต้องการทำนุบำรุงการรถไฟของประเทศอย่างเต็มที่ การรถไฟเท่านั้นที่จะรับหน้าที่เป็นโครงสร้างที่เชื่อมโยงแผ่นดินและผู้คนเข้าด้วยกัน ซึ่งมีความหมายทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และการบริหารปกครอง ต่อมาในปี พ.ศ.2448 -2459 กรมรถไฟได้ทำทางรถไฟมาทางสายเหนือมุ่งมาทางอุตรดิตถ์แนวเส้นทางช่วงผ่านเมืองอุตรดิตถ์ วิ่งตรงมายังวัดวังเตาหม้อ (วัดท่าถนน) ผ่านป่าไผ่ที่เป็นป่าช้าเลยท่าเสา ผ่านป่า ผ่านดงไปตลอดทาง

ย้อนมาครั้งปี พ.ศ.2450 -2451 จึงได้วางรางมาตามแนวที่วางไว้ไปหยุดที่ท่าเสาและในปี พ.ศ.2452-2453 สถานีรถไฟอุตรดิตถ์ก็สร้างเสร็จและในปี พ.ศ.2454 รถไฟขบวนแรกก็วิ่งมาถึงสถานีอุตรดิตถ์ส่งผลกระทบถึงขั้นย้ายตลาดถึงแม้กรมรถไฟจะทำทางรถไฟแยกไปหาดลาดหน้าท่าอิฐ แต่การคมนาคมชนิดใหม่นี้ก็ทำให้ทำเลและสภาพของการติดต่อค้าขายแต่เดิมของหาดท่าอิฐ และเมืองท่าเหนือ กระทบกระเทือนเปลี่ยนแปลงไปหมด บรรดาสินค้าที่เคยขึ้นลงเชื่อมโยงตามแนวเหนือ-ใต้ โดยทางน้ำก็เปลี่ยนไป ตลาดหาดท่าอิฐก็เงียบเหงาลง แม้ว่าจะมีการวางรางรถไฟเป็นกิ่งเล็ก ๆ ในหาดท่าอิฐก็ไม่ได้มีผลให้ตลาดท่าอิฐมีความคึกคักเช่นเดิม บรรดาพ่อค้าแม่ค้าต่างก็มีความเห็นร่วมกันว่า ควรย้ายไปอยู่ใกล้สถานีอุตรดิตถ์และสถานีท่าเสามากกว่า จึงทำให้ตลาดหาดท่าอิฐก็เริ่มสลายตัวลง ในปี พ.ศ.2454 พ่อค้าแม่ค้า คนทำมาค้าขายแยกย้ายกันอพยพเปลี่ยนทำเลขึ้นไปอยู่ที่ท่าเสาและบางโพ ตั้งแต่นั้นมาบริเวณบางโพรอบวัดวังเตาหม้อ ก็เป็นตลาดหนาแน่นเพิ่มขึ้นทุกที เช่นเดียวกับท่าเสา เป็นเช่นนั้นหาดท่าอิฐก็เสื่อมลงเรื่อยๆจนในที่สุดก็หมดสภาพลงไม่มีการค้าเหลืออยู่ต่อไป จากการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ย่านพาณิชย์กรรมหลักของเมืองเปลี่ยนจากบริเวณท่าอิฐหันมาจับกลุ่มกับสถานที่ราชการที่บริเวณบางโพตัวตลาดใหม่อยู่กับถนนเชื่อมโยงกับสถานีรถไฟห่อมล้อมวัดวังเตาหม้อ นับเป็นศูนย์กลางของเมืองแห่งใหม่ที่เป็นผลมาจากการปรับตัวตามความเจริญที่มุ่งเข้าสู่เมือง

สิ่งปลูกสร้างที่สำคัญซึ่งเกิดขึ้นในเมืองนั้น ในปี พ.ศ.2444 ได้มีการสร้างพลับพลาประดับ ต่อมาภายหลังได้ใช้เป็นที่ว่าการชั่วคราว รับการอพยพโยกย้ายจากข้าราชการเมืองพิชัย ต่อมาในปี พ.ศ.2445 หลังศึกเงี้ยว ได้มีการตั้งกรมทหารพราน บริเวณโรงเรียนอนุบาลอุตรดิตถ์ จึงมีการย้ายศาลากลางไปอยู่ที่ท่าอิฐบน คือ บริเวณที่ทำการไปรษณีย์ปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หลังคาใช้กระเบื้องไม้มุง

ภาพที่ 3.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางจากบริเวณท่าอิฐมาเป็นบริเวณบางโพธิ์และ ท่าเสา

3.3 อุดรดิตถ์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลาย

3.3.1 อุดรดิตถ์ในยุค พ.ศ. 2496

3.3.1.1 ลักษณะและขนาดของชุมชน

หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงย่านพาณิชยกรรมหลักของเมืองจากบริเวณท่าอิฐมาจับกลุ่มอยู่บริเวณสถานที่ราชการนั้น บริเวณดังกล่าวนี้ก็เริ่มมีการขยายขนาดของชุมชนตามเส้น

ทางคมนาคม โดยมีการกระจุกตัวอยู่มากในบริเวณย่านพาณิชย์กรรมเป็นหลัก คือ บริเวณสถานีรถไฟ ขณะเดียวกันบริเวณย่านท่าเสาเองก็กำลังลดบทบาทลง และย่านสถานีรถไฟนั้นเองที่กำลังเจริญเติบโตขึ้นมาแทนที่ย่านการค้าเดิม ในส่วนรอบนอกเมืองย่านเกษตรกรรม ยังอยู่โอบล้อมเมือง บริเวณคลองโพมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองตลอดแนวสายน้ำ และส่วนราชการตั้งอยู่ด้านเหนือของย่านพาณิชย์กรรม การขยายถนนใหม่ๆยังเป็นแรงส่งให้บริเวณใจกลางเมืองขยายตัวออกไป

3.3.1.2 พื้นที่ปลูกสร้าง

เขตปลูกสร้าง(ชุมชน) ประกอบไปด้วย 2 ลักษณะ ได้แก่ พื้นที่ห้องแถว พักอาศัย และพาณิชย์กรรม โครงสร้างไม่ริมถนน ซึ่งปัจจุบันยังพบเห็นอยู่ และตึกแถวโครงสร้างปูน 2-3 ชั้น ในย่านพาณิชย์กรรมเกาะตัวบริเวณถนนสำราญรื่น ขณะที่พื้นที่ปลูกสร้างบ้านพักอาศัยเรือนไม้ ยังพบเห็นกระจุกกระจายอยู่หัวเมืองสลับกับเรือกสวนไร่นา ที่แวดล้อมอยู่แถบชานเมืองบริเวณย่านคลองโพ ท่าอิฐบน และย่านศิลาอาสน์ เป็นต้น

3.3.1.3 เส้นทางคมนาคมหลัก

ในช่วงเวลาดังกล่าวการคมนาคมหลักที่เกิดขึ้น คือ ทางบก โดยเฉพาะทางรถไฟ การตั้งสถานีทั้ง 2 แห่ง คือ สถานีรถไฟอุตรดิตถ์ และสถานีรถไฟท่าเสา ยังเป็นปัจจัยหลักทำให้ส่วนดังกล่าวเป็นศูนย์กลางการขยายตัวด้านธุรกิจการค้าและพาณิชย์กรรม ถนนสายหลักของเมือง ได้แก่ ถนนสำราญรื่น ที่เชื่อมต่อย่านท่าเสา และบรมอาสน์ที่พาดเชื่อมศรีสัชชาลัย และอินใจมีที่เชื่อมต่อโยงไปสู่อำเภอลับแล และถนนโครงข่ายในเมือง เริ่มที่จะมากขึ้น เช่น ในเขตใจกลางเมือง ได้มีการตัดถนนถู่ดีเปรม ถนนประชานิมิตร

3.3.1.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินในเมืองอุตรดิตถ์

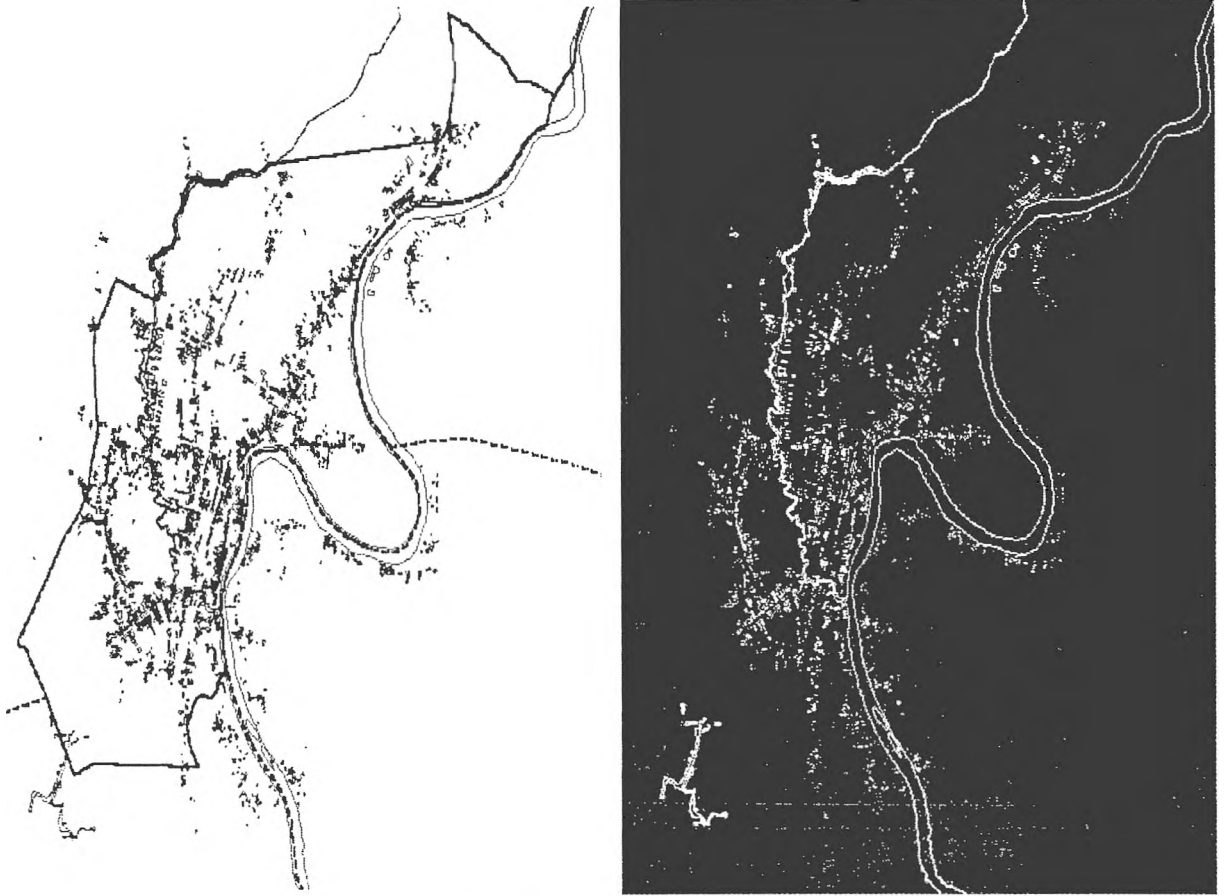
ลักษณะของชุมชนเมืองอุตรดิตถ์ในอดีตนั้น เดิมเป็นชุมชนขนาดใหญ่ตัวเมืองตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มต่ำเสมอและลาดสูงขึ้นไปจากฝั่งแม่น้ำไปทางทิศตะวันตก โดยตลอดแนวอาคารบ้านเรือนเกาะกลุ่มหนาแน่นอยู่บนพื้นที่แคบๆ ระหว่างริมแม่น้ำน่านกับทางรถไฟสายเหนือ มีความกว้างเฉลี่ยประมาณ 500 เมตร และยาวตลอดจากบริเวณด้านใต้ของสถานีรถไฟอุตรดิตถ์ไปจนถึงสถานีรถไฟท่าเสาทางทิศเหนือ เป็นระยะทางประมาณ 5

กิโลเมตร บริเวณที่มีอาคารหนาแน่นอีกบริเวณหนึ่ง คือ สองฟากถนนบรมอาสน์จากทางหลวงแผ่นดินสายอุดรดิตถ์ – สุโขทัย (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 102) สภาพอาคารและสิ่งปลูกสร้างในชุมชนประกอบด้วยอาคารประเภทห้องแถวและตึกแถวที่ใช้ประกอบกิจการด้านธุรกิจการค้าปนพักอาศัย ซึ่งรวมกลุ่มอยู่บริเวณศูนย์กลางชุมชน ส่วนอาคารพักอาศัยตั้งกระจายอยู่ทั่วไป

ภาพที่ 3.6 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2496

3.3.1.5 การใช้พื้นที่ว่าง

ภาพที่ 3.7 แสดง Figure and Ground ของเมืองอุดรดิตถ์ในปี พ.ศ.2496

ในช่วงเวลาปี พ.ศ. 2496 นั้น บริเวณที่เป็นเนื้อเมืองยังมีการเกาะกลุ่มอยู่หนาแน่นเพียงบริเวณสถานีรถไฟ และบางโพ และตามเส้นทางคมนาคมที่จะไปทำอัฐิ ส่วนบริเวณอื่นนั้นมีการกระจายตัวของผู้อยู่อาศัยอย่างเบาบาง ดังนั้น พื้นที่ที่เป็นพื้นที่ว่างยังมีมาก พิจารณาจากภาพ Figure and ground ในภาพด้านขวาจะเห็นว่า พื้นที่ที่เป็นสีดำนั้นมีอยู่มาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เป็นหลัก โดยพื้นที่เกษตรกรรมที่โอบล้อมเมืองอยู่นั้นจะเป็นย่านทำอัฐิ ย่านบรมอาสน์ และ เจษฎาบดีนทร์

ส่วนพื้นที่ว่างหรือที่ว่างสาธารณะ ในเขตชุมชนเมืองอุดรดิตถ์ที่มีลักษณะการใช้งานที่ไม่ใช่เพื่อการเกษตรกรรมนั้น มีเพียงสนามกีฬาจังหวัดอุดรดิตถ์ (สนามกีฬาพระยาพิชัยในปัจจุบัน)

พื้นที่ว่างประเภทคู คลอง หนองบึง ในช่วงนี้การใช้พื้นที่ว่างประเภทนี้ยังมีให้พบเห็นโดยทั่วไป เพราะวิถีชีวิตของผู้คนยังมีความผูกพันอยู่กับแม่น้ำ และคลอง อย่างเช่น บริเวณชุมชนเกษมราษฎร์ซึ่งมีพื้นที่ติดกับแม่น้ำน่าน ก็ยังมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างริมแม่น้ำน่านในการดำรงชีวิต อีกบริเวณหนึ่ง คือ บริเวณคลองโพ ซึ่งยังคงมีการใช้ประโยชน์จากทางน้ำแห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมทางน้ำ การใช้พื้นที่ว่างในลักษณะของการค้าขายสินค้า เป็นต้น

พื้นที่ว่างประเภทริมเส้นทางคมนาคม ได้แก่ พื้นที่ว่างริมทางรถไฟนั้น ยังไม่มีการนำพื้นที่ประเภทนี้มาใช้ประโยชน์มากนัก เนื่องจากในสมัยนี้ยังมีพื้นที่ว่างเหลืออยู่มาก และความต้องการในการใช้ประโยชน์ยังมีไม่มากนัก ส่วนพื้นที่ว่างริมถนนนั้น ลักษณะการใช้พื้นที่ว่างที่เห็นได้ชัด คือ การใช้พื้นที่ริมถนน เพื่อการทำการค้า ประเภทหาบเร่แผงลอย

พื้นที่ว่างประเภทสถาบัน ไม่ว่าจะเป็สถานที่ราชการ มีการจำกัดการใช้ประโยชน์เพียงผู้ที่อยู่ในสถานที่ราชการนั้นๆ ส่วนพื้นที่ว่างในสถาบันการศึกษายังคงเป็นพื้นที่หลักของกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นเด็กนักเรียน นักศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสนามกีฬาของโรงเรียน และการใช้ประโยชน์พื้นที่ว่างในศาสนสถานนั้น ส่วนใหญ่เป็นการใช้เพื่อพิธีกรรมทางศาสนา และงานรื่นเริงประจำปีของแต่ละวัดที่จัดขึ้น

3.3.1.6 วิถีชีวิตผู้คน

เมืองอุตรดิตถ์เป็นตัวเป็นตนขึ้นมา จากพัฒนาการของตลาดท่าอิฐอันยกตัวขึ้นเป็นชุมทางการค้า เป็นเมืองท่าเหนือเพียงเมื่อ 100 ปีมานี้เองเมืองอุตรดิตถ์จึงเป็นเมืองพาณิชย์ได้แรกเริ่ม กลไกสำคัญคือชาวจีนที่หลั่งไหลเข้ามาทำการค้าขาย คนอุตรดิตถ์เชื้อสายจีนเหล่านี้เองคือกลุ่มประชากรสำคัญในตัวเมืองการเป็นเมืองขนาดไม่ใหญ่ อยู่ในความสงบและอุดมสมบูรณ์ อุตรดิตถ์เมื่อร่วมสี่สิบกว่าปีก่อนนี้ จึงมีความเป็นครอบครัว และความเชื่อมโยงของญาติมิตรที่ยังอบอุ่นมีชีวิตชีวา มีกิจกรรมสร้างสำนึก และประสบการณ์ร่วมกันต่อเนื่องและตลอดเวลาเมื่อพ้นจากระดับครอบครัวและญาติมิตร ก็คือระดับชุมชนชาวเมืองอุตรดิตถ์ที่อยู่กันเป็นย่านเป็นแหล่งได้ดำเนินชีวิตประจำวัน ร่วมกันจัดเทศกาลงานพิธีต่างๆ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

ในระดับเมืองและท้องถิ่น อุตรดิตถ์มีองค์กรที่มีบทบาททางสังคมในวงกว้าง เช่น มูลนิธิอุตรดิตถ์สงเคราะห์เข้าทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ ขณะเดียวกันก็มีเทศกาลงานพิธีระดับ

เมืองเช่นการจัดงานแห่เจ้าประจำปีในลำน้ำ่านหน้าเมืองยามน้ำน้อยก็เป็นที่รองรับงานสงกรานต์ในระดับเมืองและท้องถิ่นและกิจกรรมต่างๆเกิดเป็นวิถีชีวิตที่ทำให้คนอุดรดิตถ์มีความผูกพันกัน ที่สำคัญ ก็คืองานประเพณีไหว้พระแท่นศิลาอาสน์ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ งานพระแท่นนี้ถือเป็นงานระดับภูมิภาค ซึ่งทั้งคนอุดรดิตถ์และท้องถิ่นใกล้เคียงต่างหลั่งไหลมาร่วมงานกันเนืองแน่น

ในระหว่างปี พ.ศ.2504-2507 มีการจัดงานแห่แห่นเจ้า เฮียนเทียนเชียงตี จากศาลเจ้าบักเก็กไปรอบตลาดบางโพ คลองโพ ท่าเสาและลับแล รวม 2 วัน เป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างชุมชนในท้องถิ่นอย่างยิ่ง ได้จัดติดต่อกัน 3 ปี ก็เกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในตลาดบางโพ จึงได้ยุติประเพณีนี้ลง

ภาพที่ 3.8 แสดงงานประเพณีไหว้พระแท่นศิลาอาสน์ที่มีมาเนิ่นนาน

3.3.2 อุดรดิตถ์ยุค พ.ศ. 2511

3.3.2.1 ลักษณะและขนาดของชุมชน

ในช่วงเวลานี้บริเวณที่มีการกระจุกตัวของประชากรส่วนใหญ่ของเมืองยังคงเป็นบริเวณรอบสถานีรถไฟ และได้เริ่มมีการกระจายตัวออกไปรอบนอกตามเส้นทางคมนาคมหลัก บริเวณที่เห็นได้ชัด คือ บริเวณถนนสำราญริน และถนนบรมอาสน์ มีการขยายตัวออกไปของย่านพาณิชยกรรมของเมือง จากแต่ก่อนย่านพาณิชยกรรมหลักของเมืองอยู่บริเวณถนนสำราญริน บริเวณถนนบรมอาสน์นั้นเป็นเพียงพื้นที่พักอาศัยชานเมือง แต่ในช่วงป็นนี้ได้เริ่มมีการขยายศูนย์กลางทางด้านพาณิชยกรรมเข้ามาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ คือ ย่านบรมอาสน์ การแบ่งแยกย่าน

เริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น เช่น ย่านศิลาอาสน์ที่ก่อตัวตามแนวรถไฟ ย่านท่าอิฐล่าง ย่านเจาะภูเขาบดินทร์ ที่มาพร้อมกับถนนที่ตัดขึ้นใหม่

3.3.2.2 พื้นที่ปลูกสร้าง

พื้นที่ปลูกสร้างของชุมชนเมืองอุดรดิถีในยุคนี้ เริ่มที่จะมีอาคารพาณิชย์ ตึกแถว โครงสร้างปูนนั้น บริเวณย่านพาณิชย์กรรมเก่าและพาณิชย์กรรมใหม่ ตลอดจนศูนย์ราชการใหม่ บริเวณถนนประจักษ์มิตร ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2505 ไม่ว่าจะเป็นเทศบาลเมือง และเรือนจำ ส่วนอาคารไม้พักอาศัย 1- 2 ชั้น ยังมีให้พบเห็นกระจายตัวอยู่รอบๆเมืองโดยเฉพาะย่านถนนบรมอาสน์ และกลุ่มสถาบันราชภัฏเริ่มบุกเบิกการใช้พื้นที่

3.3.2.3 เส้นทางคมนาคมหลัก

ในช่วงปี พ.ศ.2511 การสัญจรยังคงยึดทางบก โดยมีการใช้ถนนเป็นหลักมากขึ้น ส่วนทางรถไฟเริ่มลดบทบาทลง มีการตัดถนนเจาะภูเขาบดินทร์เชื่อมต่อ ถนนบรมอาสน์ และถนนอินใจมี ทำให้ในถนนเจาะภูเขาบดินทร์เริ่มมีการปลูกสร้างบ้านเรือนขึ้นตามกลางพื้นที่เกษตรกรรม เช่นเดียวกับบริเวณท่าอิฐล่าง ที่เชื่อมถนนเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรม

3.3.2.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินในเมือง

ด้านการค้าและพาณิชย์กรรมในยุคนี้อุดรดิถียังคงเป็นเมืองปลายทางของการติดต่อทางรถยนต์ ดังนั้นกิจกรรมส่วนใหญ่จึงมีขนาดเล็กให้บริการในละแวกใกล้เคียง และหลังจากไฟไหม้ในปี พ.ศ.2508 ศูนย์กลางพาณิชย์และธุรกิจบริเวณหลังสถานีรถไฟ ถูกไฟไหม้เสียหายแทบหมดสิ้น ต่อมาได้มีการสร้างใหม่เป็นอาคารถาวรหลายชั้น รองรับการขายตัวได้ดี ส่วนบริเวณท่าเสาอัตราการเจริญเติบโตยังคงรักษาระดับการขายตัวได้ดี และทางด้านต้นของถนนบรมอาสน์เริ่มมีการขยายตัวของภาคพาณิชย์กรรมออกไปในแนวนี้

สถาบันราชการ เริ่มมีการปรับเปลี่ยนขยายตัวออกจากบริเวณเดิมที่อยู่ริมน้ำน่าน มาอยู่บริเวณปากตะวันตกของสถานีรถไฟอุดรดิถี

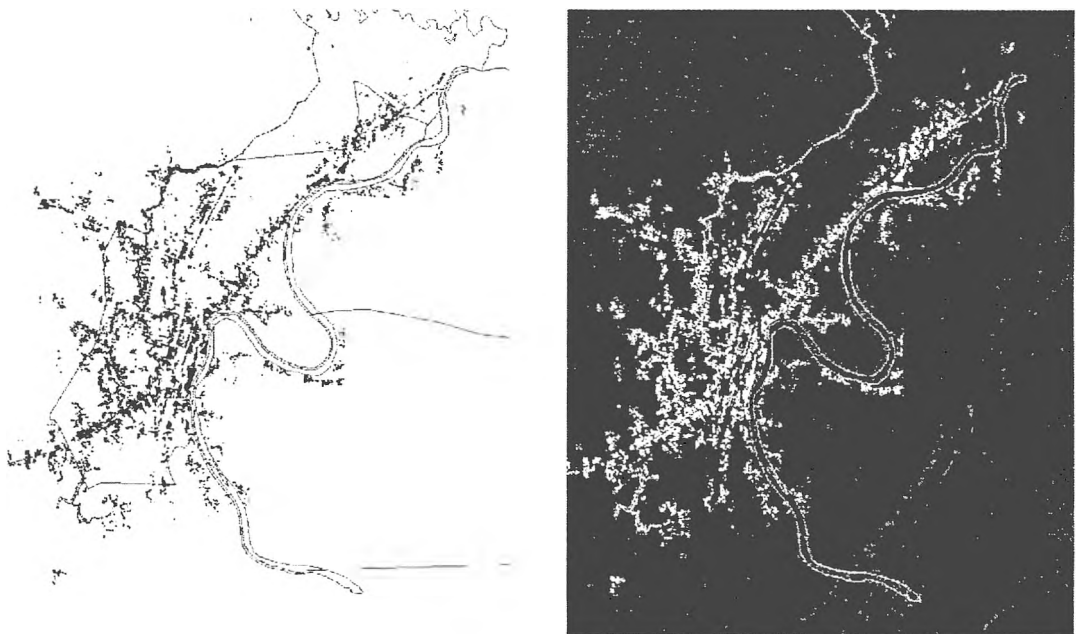
ภาพที่ 3.9 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2511

ในส่วนของย่านสีลาอาสน์เกิดความเจริญเติบโตในเรื่องของชุมทางรถไฟทางตอนเหนือ เพื่อรองรับสถานีรถไฟในตัวเมืองอุตรดิตถ์ ซึ่งทิศทางการเติบโตของตัวเมืองโดยรวมยังคงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนวสองฟากถนนบรมอาสน์ ขณะเดียวกันศูนย์ราชการบริหารปกครองก็ย้ายตัวมาตั้งอีกฟากหนึ่งของทางรถไฟ การขยายตัวของเมืองเริ่มออกมาทางถนนสุขเกษมมีการก่อสร้างอาคารพาณิชย์บริเวณริมสองฝั่งถนน

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในอดีตนับจากช่วงปี พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2521 การขยายตัวของการใช้ที่ดินเป็นการกระจายตัวต่อเนื่องจากการใช้ที่ดินเดิมตามเส้นทางคมนาคมสายสำคัญ ได้แก่ บริเวณถนนสำราญรื่นไปทางทิศเหนือจนถึงค่ายพระยาพิชัยดาบหัก ด้านตะวันตกตามแนวถนนบรมอาสน์จนสุดเขตเทศบาลและบริเวณถนนเจริญกรุงบดินทร์ตรงข้ามโรงพยาบาลประจำจังหวัด ด้านตะวันตกเฉียงเหนือริมถนนอินโจมิ และบริเวณถนนสุขเกษม การขยายตัวของการใช้ที่ดินโดยมากเป็นที่พักอาศัย และพาณิชยกรรมปนพักอาศัยหนาแน่นมาก

นอกจากนั้นยังมีการขยายตัวในด้านความหนาแน่นของอาคารและการขยายพื้นที่เพื่อการสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ สำหรับการขยายตัวของพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมซึ่งเป็นการใช้ที่ดินประเภทหลักนั้นมีขีดจำกัด ทั้งนี้เนื่องจากอาคารร้านค้าเดิมถูกอัคคีภัย อาคารที่เกิดขึ้นใหม่เป็นอาคารถาวรหลายชั้นหลายคูหา ที่สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิม ส่วนทางด้านอุตสาหกรรมมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมบริการเป็นส่วนใหญ่ และเป็นประเภทชื้ออมรถ ที่เพิ่มขึ้นตามการขยายตัวและความต้องการของตลาดในด้านการขนส่งทางรถยนต์

3.3.2.5 การใช้พื้นที่ว่าง

ภาพที่ 3.10 แสดง Figure and Ground ของเมืองอุดรดิถีในปี พ.ศ.2511

ในช่วงปี พ.ศ. 2511 พื้นที่เนื้อเมืองยังคงถูกล้อมรอบไปด้วยพื้นที่เกษตรกรรม แต่อย่างไรก็ตามเนื้อเมืองมีการขยายตัวไปแทรกซึมตามพื้นที่ว่างออกไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะแถบบริเวณ

ที่ติดถนน จะถูกอาคารพาณิชย์ หรือ อาคารพักอาศัย แทรกตัวแทนที่พื้นที่ว่างมากขึ้น การใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในยุคนั้น ยังไม่เด่นชัดมีเพียงสนามกีฬาพระยาพิชัยที่ใช้จัดงานประจำปีของจังหวัด หรืองานประเพณีอื่นๆ

พื้นที่ว่างประเภทคู คลอง หนองบึง ทั้งคลองโพและแม่น้ำน่านยังคงมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของผู้ที่อยู่ริมน้ำ ยังมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ว่าง ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานประเพณีรื่นเริงประจำปี เช่น งานลอยกระทง เป็นต้น

พื้นที่ว่างประเภทริมเส้นทางคมนาคม ได้แก่ พื้นที่ว่างริมทางรถไฟนั้น ยังคงไม่ได้รับความสนใจในการนำพื้นที่ประเภทนี้มาใช้ประโยชน์มากนัก มีการใช้เป็นเพียงจุดถ่ายคนขึ้นลงรถไฟ บริเวณสถานีเท่านั้น ตลอดจนพื้นที่ว่างริมทางรถไฟ โดยเฉพาะในย่านพาณิชย์กรรม มีการขยับตัวของกลุ่มอาคารเข้าใกล้รางรถไฟมากขึ้น ส่วนพื้นที่ว่างริมถนนนั้น ลักษณะการใช้พื้นที่ว่างยังคงเป็นการใช้พื้นที่ริมถนน เพื่อการทำการค้า ประเภทหาบเร่แผงลอย

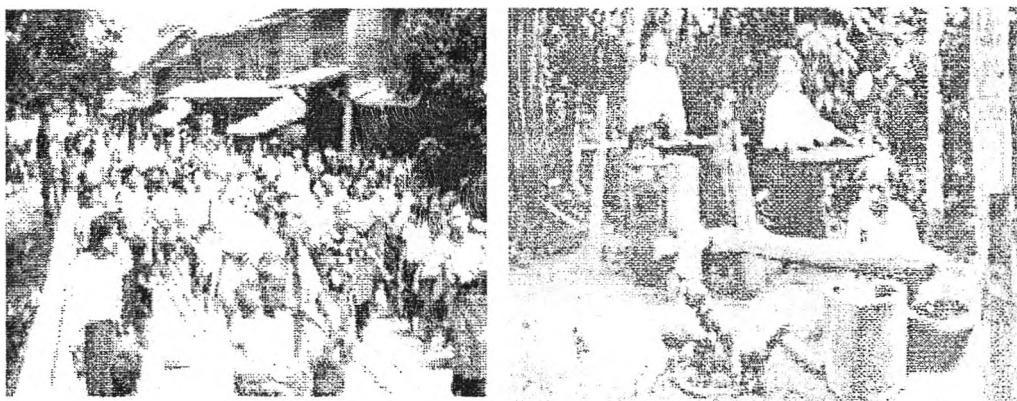
พื้นที่ว่างประเภทสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ราชการ ยังคงมีการจำกัดการใช้ประโยชน์เพียงผู้ที่อยู่ในสถานที่ราชการนั้นๆอยู่เช่นเดิม ส่วนพื้นที่ว่างในสถาบันการศึกษา การใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่มาจากกลุ่มคนที่อยู่ในสถาบันการศึกษานั้นๆ การใช้ประโยชน์เพื่อสาธารณะยังไม่เด่นชัด ส่วนพื้นที่ว่างในศาสนสถานเป็นการใช้เพื่อพิธีกรรมทางศาสนา และงานรื่นเริงประจำปีของแต่ละวัดที่จัดขึ้น เช่น การปิดทอง งานบวช เวียนเทียน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

ภาพที่ 3.11 แสดงศูนย์ราชการและสภาพพื้นที่ว่างในยุคนั้น

3.3.2.6 วิถีชีวิตผู้คน

ชุมชนเมืองอุตรดิตถ์ เริ่มที่จะเติบโตมากขึ้นทางกายภาพ จากการพัฒนาระบบโครงข่ายถนน แหล่งพาณิชยกรรมจากคนจีนที่เริ่มเข้ามาค้าขาย เริ่มขยายครัวเรือนออกความเชื่อมโยงของญาติมิตรยังคงมีอยู่เช่นเดิม แม้จะห่างไกลออกไปบ้าง แต่สิ่งที่ยืนยันความเป็นครอบครัวอยู่คือ การจัดทำกิจกรรม เทศกาลงานพิธีต่างๆ ตลอดจนครอบครัวชาวไทย ยังยึดถือยึดมั่นในประเพณี และจากการปลูกบ้านสร้างเรือนในละแวกเดียวกัน นับได้ว่าวิถีชีวิตผู้คนที่มิปฏิสัมพันธ์กันในอดีตนั้น มักจะเกี่ยวเนื่องกับประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อทางศาสนา

ภาพที่ 3.12 แสดงงานประเพณีและวิถีชีวิตในยุคนั้น

3.3.3 อุตรดิตถ์ในยุค พ.ศ. 2524

3.3.3.1 ขนาดของชุมชนเมืองอุตรดิตถ์

ในช่วงเวลานี้นับว่ามีการขยายตัวอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัด อันเนื่องมาจากการเชื่อมถนนสายสำคัญ คือ ทางหลวงหมายเลข 11 และเชื่อมสู่ตัวเมืองด้วยถนนพาดวารี สร้างสะพานข้ามแม่น้ำน่าน ทำให้เสมือนเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำน่าน ซึ่งมีผลให้ฝั่งด้านขวาของแม่น้ำน่านเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วตามแนวถนนพาดวารี มีการขยายตัวของสถาบันการศึกษา และหน่วยงานราชการบางหน่วยไปทางด้านขวาของแม่น้ำน่าน จากแต่ก่อนนั้นขนาดของเมืองจะถูกจำกัดด้วยทางรถไฟ และแม่น้ำทำให้การขยายตัวออกไปได้ยาก แต่เมื่อมีการสร้างสะพานข้ามไปอีกฝั่งของแม่น้ำ ทำให้ขนาดของชุมชนเมืองอุตรดิตถ์ขยายตัวกว้างขึ้น

ในส่วนด้านใจกลางเมืองเองก็มีการขยายตัวออกตามเส้นทางถนนที่สำคัญมากขึ้น เช่น ถนนอินใจมี ถนนบรมอาสน์ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการขยายตัวของกลุ่มพาณิชยกรรมใหม่ และ

ถนนลำพูนขึ้น อาจเนื่องมาจากการพัฒนาผิวจราจรให้ดีขึ้น ซึ่งนอกจากการกระจายตัวออกตามแนวเส้นถนนแล้ว ในตัวเมืองยังมีความหนาแน่นมากขึ้น โดยการเพิ่มความสูงของอาคารพักอาศัย อาจกล่าวได้ว่า ขนาดของเมืองในช่วงนี้ได้มีการขยายตัวกว้างขึ้น และชุมชนในตัวเมืองก็แน่นขึ้นอีกด้วย

3.3.3.2 พื้นที่ปลูกสร้าง

ในชุมชนเมืองอุดรดิตถ์มีการปลูกสร้างอาคารเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นอาคารพาณิชย์ โครงสร้างเป็นคอนกรีตมีมากขึ้น โดยเฉพาะ บริเวณแหล่งพาณิชย์กรรมใหม่ คือ บริเวณถนนบรมอาสาณ์ บ้านพักอาศัยขยายตัวมากขึ้น กระจายอยู่ โดยทั่วบริเวณ โดยเฉพาะบริเวณฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเหนือย่านการค้าบรมอาสาณ์ และบริเวณย่านโรงพยาบาลอุดรดิตถ์ และส่วนย่านราชการก็ขยายตัวอย่างต่อเนื่องชัดเจนยิ่งขึ้น อาคารพักอาศัยโครงสร้างไม้ยังมีให้เห็นทางด้านถนนพาดวารี ย่านหมอนไม้อยู่ปะปนกับพื้นที่เกษตรกรรมในย่านนั้นๆ

3.3.3.3 เส้นทางคมนาคม

ในช่วงปี พ.ศ. 2524 ชุมชนเมืองอุดรดิตถ์มีโครงข่ายถนนที่มากขึ้น การเข้าถึงพื้นที่ต่างๆ เป็นปัจจัยหนึ่งทำให้เมืองขยายตัวและหนาแน่นขึ้น จุดตัดของถนนทำให้เกิดย่านการค้าใหม่ๆ เช่น แยกวัดธรรมาริบัติย ย่านเกาะกลาง ซึ่งมีถนนเจริญภูบาลดินทร์ตอนเหนือติดกับถนนอินใจมี และฝั่งขวาของแม่น้ำน่าน คือ บริเวณถนนพาดวารี นับว่าบทบาทของถนนในยุคนี้มีปัจจัยสูงสุดต่อการขยายตัวของเมือง ทางรถไฟ เริ่มลดบทบาทลง เนื่องจากมีคนใช้ยานพาหนะประเภทรถยนต์มากขึ้น แต่การเดินทางไปในพื้นที่อื่นๆ ใกล้เคียง รถไฟยังเป็นที่นิยมของชาวเมืองอุดรดิตถ์อยู่เนื่องจากสะดวก และใช้เวลาในการเดินทางน้อยกว่าการเดินทางด้วยพาหนะชนิดอื่นๆ

3.3.3.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินในเมือง

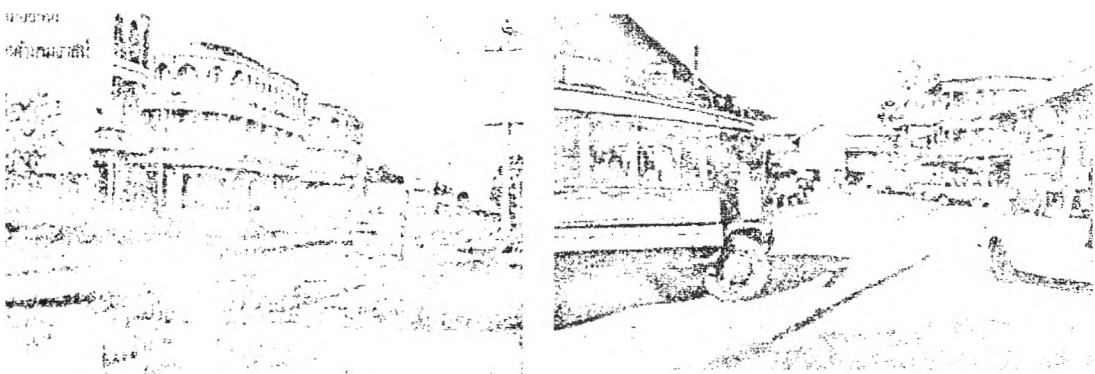
การใช้ที่ดินในปี พ.ศ. 2524 ยังคงเกาะกลุ่มไปตามถนนสายสำคัญทางด้านตะวันตกของแม่น้ำน่าน และเป็นการขยายตัวของที่อยู่อาศัยและพาณิชย์กรรมเป็นส่วนใหญ่ สำหรับบริเวณด้านตะวันออกของแม่น้ำน่านมีการขยายตัวของที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยในเขตชนบทกระจายอยู่ทั่วไป

สถาบันราชการ มีการขยายตัวจากบริเวณเดิมขึ้นไปทางเหนือตามแนวถนน
 ประชานิมิตรพากตะวันตก ด้านการค้าและพาณิชยกรรมยังคงมีการขยายตัวเปลี่ยนแปลงอยู่ภายใน
 ศูนย์กลางเดิมบริเวณถนนมูขุศาลา ถนนเจริญชาติ ถนนตุลาสถิตย์ ถนนเพลินฤดี ถนนชินฤดี
 ถนนสำราญรื่นและบริเวณสถานีรถไฟอุตรดิตถ์ และเริ่มขยายตัวหนีข้อจำกัดของที่รถไฟ และแนว
 แม่น้ำน่านออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนวสองฟากถนนบรมอาสาสน์มากขึ้นตามลำดับ

ทิศทางการเติบโต มี 2 บริเวณดังนี้

1. ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามแนวสองฟากถนนบรมอาสาสน์
2. ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามแนวสองฟากถนนอินใจมี

จากลักษณะและทิศทางการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจาก พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ.
 2524 จะเห็นได้ว่า การขยายตัวของชุมชนโดยทั่วไปมีลักษณะ Axial หรือ Ribbon Development
 กล่าวคือ มีการพัฒนาตามยาวริมแม่น้ำน่าน ริมทางรถไฟ และริมถนนสายสำคัญของเมือง ทำให้
 พื้นที่ภายในถูกละเลยไม่ได้รับการพัฒนา เกิดการกระจายตัวของประชากร และอาคารอย่างไม่
 เหมาะสม การใช้ที่ดินขาดการประสานกันไม่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนา ทั้งยังก่อให้เกิด
 เกิดปัญหาผังเมืองและปัญหาการจราจร ปัญหาชุมชนแออัด ตลอดจนความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย
 ของชุมชนโดยส่วนรวมอีกด้วย

ภาพที่ 3.13 แสดงการเจริญเติบโตของเมืองในยุคนั้น

ภาพที่ 3.14 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2524

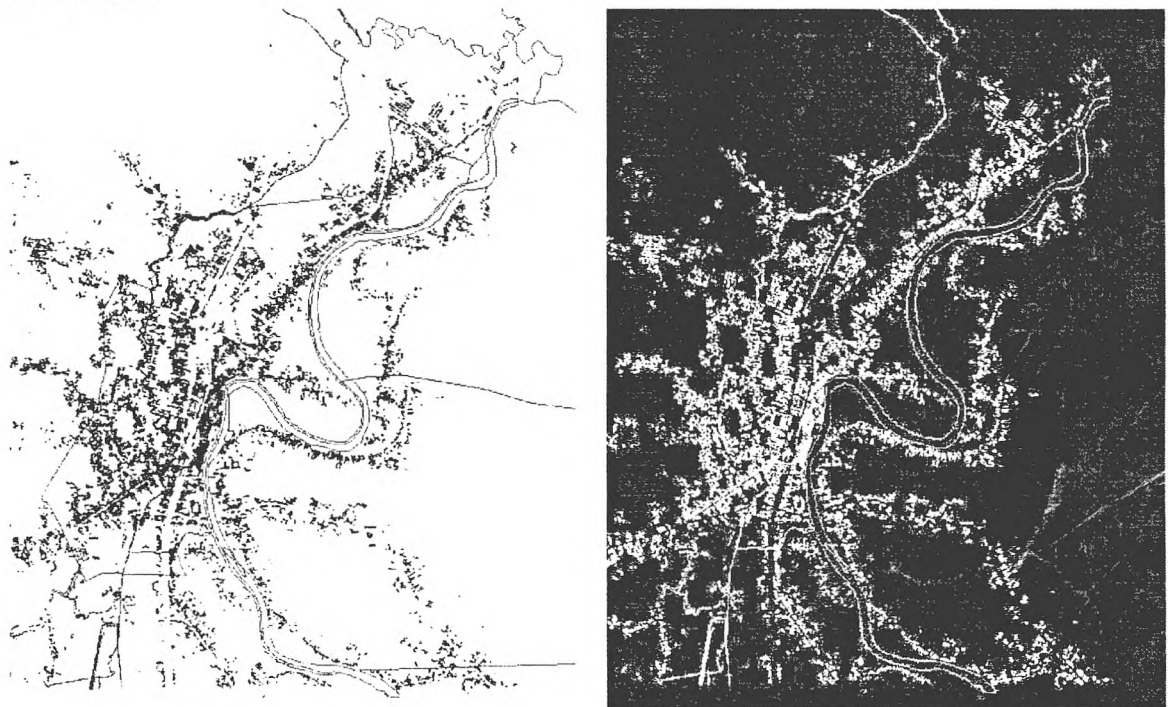
3.3.3.5 การใช้พื้นที่ว่าง

สภาพชุมชนเมืองยังถูกแทรกซึมด้วยพื้นที่เกษตรกรรมอยู่แม้ว่าการเจริญเติบโตของสิ่งปลูกสร้างจะเพิ่มตัวมากขึ้น พื้นที่ยังถูกจำแนกด้วยย่านการค้าและที่พัก จึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ว่างส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม การเปิดใช้พื้นที่สาธารณะนั้น สนามกีฬาพระยาพิชัย ยังคงมีความสำคัญที่สุด นับว่าเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะของเมืองที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของเมืองอีกด้วย

พื้นที่ว่างประเภทคู คลอง หนองบึง บริเวณคลองโพเริ่มมีบทบาทของการใช้พื้นที่เพื่อการนันทนาการน้อยลง แต่มีการใช้เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยเพิ่มมากขึ้น ส่วนพื้นที่ว่างริมแม่น้ำน่านมีการตั้งบ้านเรือนหนาแน่นเพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยเฉพาะ บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำน่าน ใกล้ชุมชนเกษมราษฎร์ การใช้พื้นที่เพื่อการนันทนาการนั้น ยังเป็นลักษณะการพักผ่อนที่อาศัยน้ำ เช่น การตกปลา การเล่นน้ำ การนั่งเล่น เป็นต้น

พื้นที่ว่างประเภทริมเส้นทางคมนาคม ได้แก่ พื้นที่ว่างริมทางรถไฟนั้น ยังคงไม่ได้ใช้ประโยชน์ ปล่อยให้รกร้าง จะมีกิจกรรมเกิดขึ้นเพียงบริเวณสถานีเท่านั้น ส่วนพื้นที่ว่างริมถนนนั้น ลักษณะการใช้พื้นที่ว่างริมถนน เพื่อการทำการค้า ประเภทหาบเร่แผงลอยมีความเข้มข้นมากขึ้น

พื้นที่ว่างประเภทสถาบัน การใช้พื้นที่ในสถาบันราชการไม่ได้ความนิยมจากผู้ที่จะใช้เพื่อเป็นแหล่งนันทนาการ ส่วนพื้นที่ว่างในสถาบันการศึกษา การใช้ประโยชน์เพื่อสาธารณะเริ่มมีมากขึ้น เช่น ในพื้นที่ของสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์มีการแข่งขันกีฬาระหว่างสถาบันการศึกษา และงานจัดนิทรรศการต่างๆ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ว่างในศาสนสถานเป็นการใช้เพื่อพิธีกรรมทางศาสนา และงานรื่นเริงประจำปีของแต่ละวัดที่จัดขึ้น เช่น การปิดทอง งานบวช เวียนเทียน ทอดผ้าป่า กล้วยแสนเศศ

ภาพที่ 3.15 แสดง Figure and Ground ของเมืองอุดรดิตถ์ในปี พ.ศ.2524

ตารางที่ 3.1 แสดงการใช้ที่ดินของชุมชนเมืองอุดรดิตถ์ปี พ.ศ. 2509 พ.ศ.2521 และ พ.ศ. 2528
(แสดงการใช้ที่ดินในเขตผังเมืองรวม)

ประเภทการใช้ที่ดิน	พื้นที่					
	พ.ศ. 2509		พ.ศ. 2521		พ.ศ. 2528	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ
- ที่พักอาศัย	238.9	12.77	928	11.25	2939.9	10.35
- พาณิชยกรรม	62.2	3.32	171.6	2.08	250.63	0.88
- อุตสาหกรรม		1.98	58.8	0.71	133.13	0.47
- โกดังเก็บสินค้า	37	0.00	24	0.29	163.13	0.57
- สถานที่ราชการ	171.4	9.16	247.2	3.00	397.5	1.40
- สถานศึกษา	280.5	14.99	376	4.56	503.08	1.77
- สาธารณูปโภค	25.4	1.36	222	2.69	253.75	0.89
- ศาสนสถาน	46.5	2.49	141.2	1.71	284.4	1.00
- สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ	33.3	1.78	52	0.63	125	0.44
- ปศุสัตว์	1.6	0.09	12.8	0.16	197.53	0.70
- แม่น้ำ คลอง บ่อ บึง หนอง	894	47.79	151.6	1.84	1639.43	5.77
- ถนน ซอย	79.9	4.27	208.2	2.52	476.27	1.68
- ที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรม		0.00	5,657.50	68.57	21,052.29	74.09
รวม	1870.7	100.00	8250.9	100.00	28416.04	100.00

ที่มา : สำนักงานผังเมืองจังหวัดอุดรดิตถ์

3.3.3.6 วิถีชีวิตผู้คน

ชุมชนเมืองอุดรดิตถ์ในยุคนี้นับว่ามีการเจริญเติบโตของเมืองอย่างเห็นได้ชัด ความเจริญทางกายภาพส่งผลให้สังคมเริ่มห่างกันออกไป การปรับเปลี่ยนจากสังคมชนบทสู่เมือง แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด แต่สิ่งที่สืบเนื่องมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ทำร่วมกัน ยังมีให้เห็นอย่างเด่นชัด แต่สังคมชนบทในรอบๆชุมชนเมืองยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก จะมีเพียงการใช้กิจกรรมร่วมกันที่ดูว่าจะเบาบางลงไป

3.3.4 อุตสาหกรรมในยุค พ.ศ. 2541

3.3.4.1 ขนาดของชุมชนเมืองอุตสาหกรรม

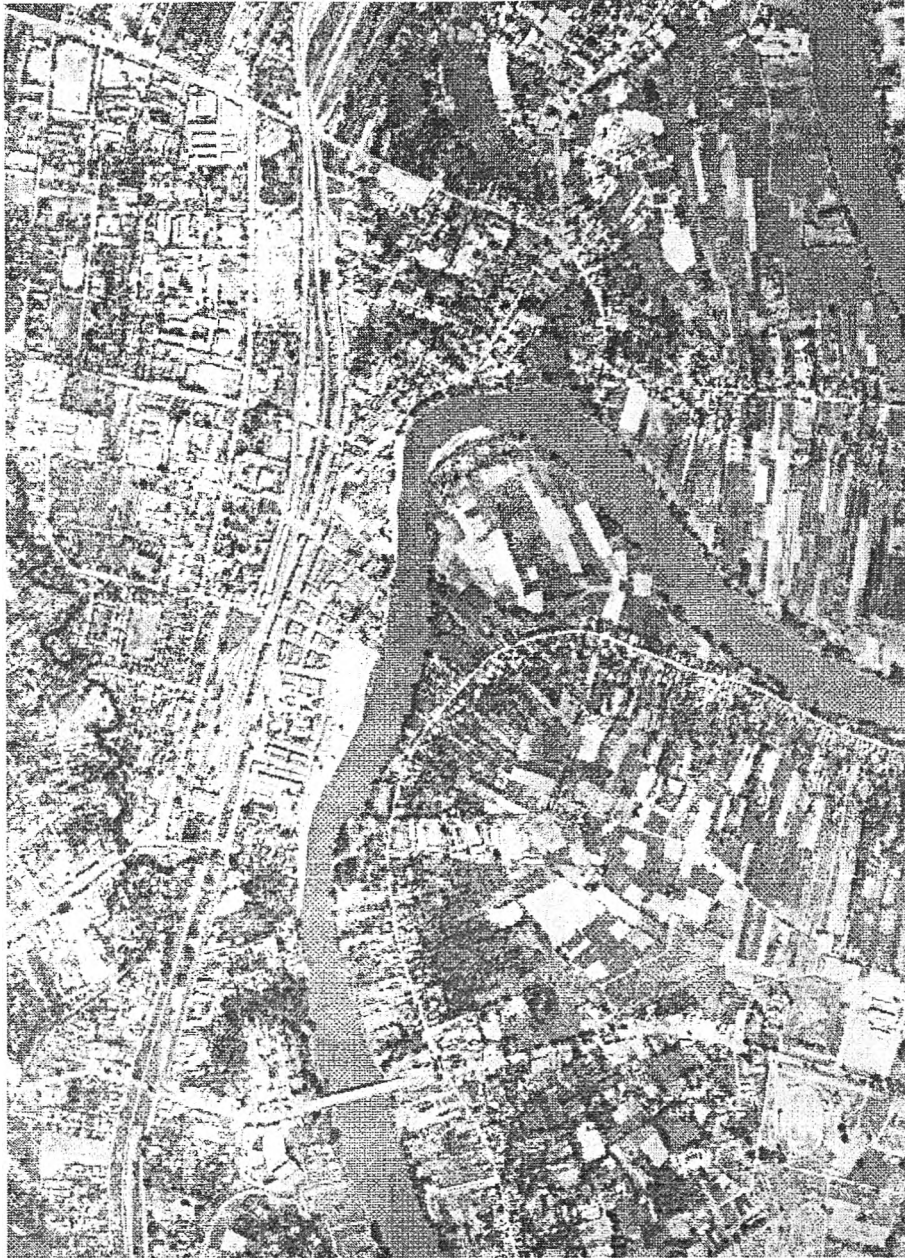
ในช่วงเวลานี้นับว่าใกล้เคียงกับสภาพปัจจุบันมากที่สุด โดยชุมชนได้ขยายตัวมากขึ้นในทุกๆด้าน โดยเฉพาะการขยายตัวตามแนวถนน โดยเฉพาะ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน และทางตอนบนของชุมชนเมือง ขณะเดียวกันในส่วนของใจกลางเมืองก็มีความหนาแน่นมากขึ้น โดยเฉพาะย่านพาณิชย์กรรมใหม่ บริเวณถนนบรมอาสน์ และย่านถนนเจริญградดินทร์ และบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน คือ ย่านหมอนไม้ และบึงวังจี้ว

3.3.4.2 พื้นที่ปลูกสร้าง

ชุมชนเมืองอุตสาหกรรมมีอัตราการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างเพิ่มสูงขึ้น ในช่วงปีดังกล่าว ซึ่งมีแนวโน้มมาจาก ภาคเศรษฐกิจ ทำให้สิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอาคารสูง เช่น โรงแรมฟรายเดย์ โรงแรมสี่หราช อาคารพาณิชย์กรรมที่ก่อตัวหนาแน่นขึ้น บริเวณย่านถนนบรมอาสน์ ตลอดจนอาคารราชการ และสถาบันการศึกษาบางแห่ง เช่น สรรพากรจังหวัด กลุ่มสถาบันราชภัฏ โรงพยาบาลอุตสาหกรรม เป็นต้น

3.3.4.3 เส้นทางคมนาคม

ในช่วงปี พ.ศ. 2541 นับได้ว่ามีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้มีศักยภาพที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นขนาดของถนนที่เกิดขึ้นใหม่ๆ สภาพผิวการจราจร มีการสร้างเพื่อเพิ่มโครงข่ายของถนนมากขึ้น ทำให้การเข้าถึงได้ในทุกๆพื้นที่ที่ดีขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ชัดบริเวณฝั่งทางตะวันออกของแม่น้ำน่าน การขยายตัวของศูนย์ราชการข้ามฝั่งจากเดิมมา ทำให้เป็นปัจจัยดึงดูดแหล่งพาณิชย์กรรม และพักอาศัยข้ามตามมาด้วย

ภาพที่ 3.16 แสดงภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ. 2541

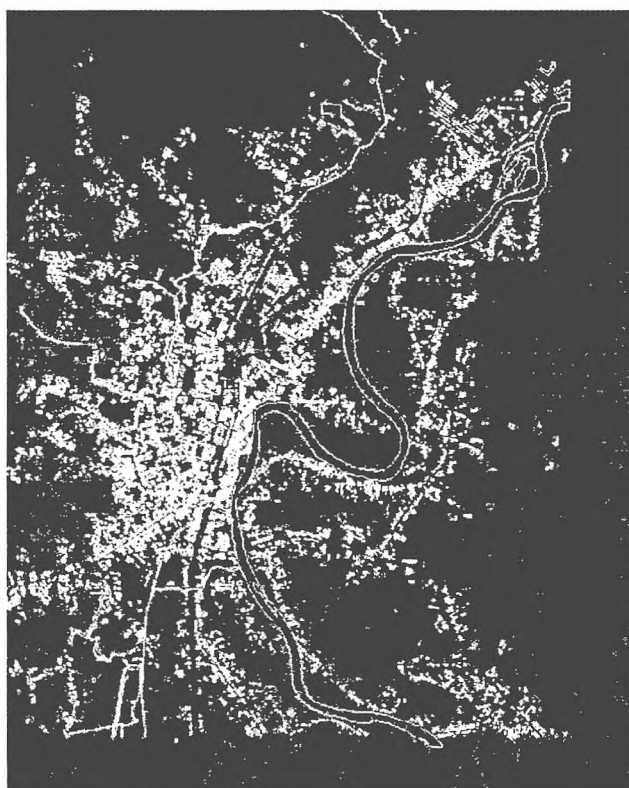
3.3.4.4 การใช้ประโยชน์ที่ดินในเมือง

การใช้ประโยชน์ที่ดินทางด้านค้าและพาณิชยกรรม หลังจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 สร้างแล้วเสร็จ และมีการสร้างถนนพาดวารีเชื่อมต่อเข้าเมือง นับเป็นการเปิดพื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน และส่งอิทธิพลดึงดูดให้กิจการค้าเริ่มขยายตัวมาสู่บริเวณนี้ ส่วนบริเวณสองฟากถนนบรมอาสน์ยังมีการขยายตัวอย่างช้าๆ บริเวณถนนอินใจมีช่วงที่ผ่านหน้าสถานีการ

ศึกษา มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น อาคารพาณิชย์รุ่นเก่าและใหม่บริเวณสองฟากถนนชั้นฤดี ซึ่งถ้ามองออกไปทางฝั่งแม่น้ำน่านยังคงเห็นทัศนียภาพย่านการค้าบริเวณถนนสำราญี่นซึ่งเป็นย่านพาณิชย์กรรมที่เก่าแก่ของเมือง

สถาบันราชการ มีการขยายตัวหนาแน่นบริเวณฟากตะวันตกของถนนฤดีเปรม และถนนประชานิมิตรซึ่งเป็นที่ตั้งศูนย์ราชการในปัจจุบัน

บริเวณถนนอินใจมี มีการขยายตัวของหอพักมากขึ้น เพื่อรองรับนักศึกษาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดแพร่ และน่าน ที่มาเรียนที่สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์ นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวของร้านอาหารตลอดแนวเส้นถนนเจริญภาพดิษฐ์ ซึ่งจะเป็ร้านอาหารที่เน้นการเปิดขายในช่วงกลางวัน

ภาพที่ 3.17 แสดง Figure and Ground ของเมืองอุตรดิตถ์ในปี พ.ศ.2541

ในช่วงปีนี้ชุมชนเมืองอุตรดิตถ์ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ทำให้พื้นที่ว่างในเมืองนั้นลดปริมาณลง พื้นที่เกษตรกรรมถูกผลัดตัวออกไปรอบนอก แต่ยังคงมีให้เห็นบ้างในชุมชนเมือง เช่น บริเวณถนนเจริญภาพดิษฐ์ ซึ่งในปัจจุบันเองก็ยังคงสภาพให้เห็นอยู่ พื้นที่ว่างสาธารณะ เกิดลานรมน่านขึ้นเป็นสวนสาธารณะที่อยู่ใจกลางเมืองอยู่ในย่านพาณิชย์กรรมเก่า ซึ่งยังคงเป็นย่านที่มีความหนาแน่นมากที่สุด ตลอดจนพื้นที่ดังกล่าวยังกลับกลายเป็นพื้นที่ที่สำคัญมากขึ้น แ่งบพ

บาทของสนามกีฬาพระยาพิชัย ด้วยทำเลที่ตั้งที่ติดกับแม่น้ำน่านและย่านพาณิชย์กรรมเก่า ทำให้มีบรรยากาศที่ดี เมื่อมองไปฝั่งตรงข้ามยังคงความเป็นธรรมชาติที่ยังสมบูรณ์อยู่ และขนาดของพื้นที่ที่กระชับสามารถตอบสนองประโยชน์การใช้สอยได้หลากหลายกว่า

ภาพที่ 3.18 แสดงพื้นที่ว่างก่อนที่จะปรับพื้นที่เป็นลานริมถนนในปัจจุบัน

พื้นที่ว่างประเภทคู คลอง หนองบึง บทบาทของพื้นที่ว่างบริเวณคลองโพ้นนั้นถูกลดบทบาทลงอย่างเห็นได้ชัด บริเวณที่เป็นพื้นที่ว่างได้ปล่อยให้รกร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ใดๆ ส่วนบางบริเวณก็ใช้เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยที่นับวันจะมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะบริเวณหลังสถาบันราชภัฏ และหลัง รพช.

พื้นที่ว่างประเภทริมเส้นทางคมนาคม ได้แก่ พื้นที่ว่างริมทางรถไฟนั้น เริ่มมีการมองเห็นถึงความสำคัญของการนำมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น มีการนำมาทำเป็นสวนสุขภาพ ตลาดโต้รุ่ง สวนสาธารณะขนาดย่อมริมทางรถไฟ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ว่างริมถนนนั้น ลักษณะการใช้พื้นที่ว่างริมถนน เพื่อการทำการค้าเข้มข้นมากขึ้น ทั้งกลางวันและกลางคืน โดยเฉพาะหน้าโรงแรมฟรายเดย์ มีลักษณะของร้านอาหารโต้รุ่งตามริมฟุตบาทเกิดขึ้นมากมาย

พื้นที่ว่างประเภทสถาบัน การใช้พื้นที่ในสถาบันราชการมีลักษณะการใช้พื้นที่ที่ไม่เป็นสาธารณะเท่าใดนัก เนื่องจากมีเวลาเปิด-ปิดสถานที่ การใช้พื้นที่เป็นเพียงการใช้ในช่วงเวลาราชการเท่านั้น ส่วนใหญ่ใช้เพื่อเป็นที่จอดรถของผู้ที่มาติดต่อราชการ และพนักงานในหน่วยงานนั้น บางครั้งมีการใช้พื้นที่เพื่อจัดโครงการของชุมชน เช่น โครงการเอาขยะมาแลกกระดาษ เป็นต้น

ส่วนพื้นที่ว่างในสถาบันการศึกษา การใช้ประโยชน์เพื่อสาธารณะมีมากขึ้นโดยเฉพาะพื้นที่ว่างของสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ ไม่ว่าจะเป็นสนามกีฬา หรือสนามหญ้า จะใช้เป็นพื้นที่จัดนิทรรศการสำหรับสถาบัน หรือการจัดทำโครงการต่างๆ ด้วยความร่วมมือของเทศบาล เป็นต้น ส่วนพื้นที่ว่างในศาสนสถานการใช้งานหลักยังคงเพื่อพิธีกรรมทางศาสนา และงานรื่นเริงประจำปีของแต่ละวัดที่จัดขึ้น แต่วัดที่อยู่ในพื้นที่เมือง โดยเฉพาะวัดท่าถนน มีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่เพื่อการจอดรถ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ของพาณิชยกรรมเก่าของเมือง ทำให้มีความต้องการการใช้พื้นที่เพื่อการจอดรถมาก นอกจากนี้บริเวณรอบวัด ยังมีการทำการค้า และการบริการต่างๆ เช่น เป็นท่ารถของรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เป็นที่ขายลอตเตอรี่ พวงมาลัย เป็นต้น

3.3.4.6 วิถีชีวิตผู้คน

ในชุมชนเมืองอุดรดิตถ์ในช่วงนี้ นับได้ว่ามีความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้นกว่าเดิม การเจริญเติบโตทางระบบเศรษฐกิจของโลก ส่งผลต่อเนื่องสู่ชุมชนเมืองอุดรดิตถ์ สถาบันครอบครัวเริ่มแยกออกจากกัน ลูกหลานเข้าไปศึกษาและประกอบอาชีพในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ในขณะที่เดียวกันเมืองอุดรดิตถ์ก็มีการขยายการศึกษา คือ มีสถาบันราชภัฏ ทำให้มีผู้คนจากอำเภอ และจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาอยู่อาศัยอีกด้วย ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม มีบทบาทลดลงไป การปฏิสัมพันธ์ของคน ในพื้นที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปในชุมชนเมือง เริ่มมีการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ การออกกำลังกาย การพักผ่อนในรูปแบบต่างๆ มีบทบาทมากขึ้นมาแทนที่ ชีวิตผู้คน ในบริเวณรอบๆชุมชนเมือง การใช้ชีวิตยังไม่แปรเปลี่ยนมากนัก ยังให้ความรู้สึกของความเป็นชุมชนชนบทที่ยังไม่ห่างไกลกับเมืองอีกด้วย

3.4 สรุปพัฒนาการชุมชน การใช้ที่ดิน และพื้นที่ว่างตั้งแต่ปี พ.ศ.2496-2541

3.4.1 ลักษณะและขนาดของชุมชนเมือง

ชุมชนที่ก่อตัวขึ้นในระยะแรก หลังจากที่มีการย้ายมาจากตลาดท่าอิฐ ก็คือ ชุมชนบริเวณท่าเสา บางโพ ที่มาทำการค้ากันมาก เนื่องจากการสร้างทางรถไฟผ่านเมือง ตลอดระยะเวลา 30 กว่าปีที่ผ่านมา ชุมชนมีการขยายขนาดใหญ่ขึ้นจากทั้ง 2 บริเวณออกไปเรื่อยๆตามแนวเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะเมื่อมีการสร้างถนนเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของชุมชนก็มีมากขึ้นด้วย จากบริเวณสถานีรถไฟที่เป็นบริเวณย่านการค้าหลักของเมือง เมื่อเวลาผ่านไปได้กลายเป็นย่านพาณิชยกรรมเก่า เนื่องจากการขยายตัวของย่านการค้าไปตามถนนบรมอาสาสน์ ศูนย์กลางทางการค้าของเมืองเริ่มเปลี่ยนไป พื้นที่ของชุมชนซึ่งเคยเป็นพื้นที่ชานเมือง ได้กลายเป็นพื้นที่ในเมืองโดย

ปริยาย ขนาดของชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น จนมีการลุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมรอบเมืองไปหลายพื้นที่ ยิ่งไปกว่านั้น หลังจากที่มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำน่าน เป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ไปสู่พื้นที่ฝั่งตะวันออกของเมือง ชุมชนเมืองมีการขยายเข้าสู่พื้นที่ดังกล่าว ไม่เพียงที่พักอาศัยเท่านั้น ยังมีหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษาขยายไปสู่ฝั่งตะวันออกอีกด้วย

3.4.2 พื้นที่ปลูกสร้าง

เขตปลูกสร้าง(ชุมชน) ในระยะแรกเป็นลักษณะพื้นที่ห้องแถว พักอาศัย และพาณิชย์กรรม โครงสร้างไม่มิมถนน และตึกแถวโครงสร้างคอนกรีต 2-3 ชั้น ส่วนในชุมชนเกษตรกรรมเป็นลักษณะพื้นที่ปลูกสร้างบ้านพักอาศัยเรือนไม้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2511 เริ่มที่จะมีอาคารพาณิชย์ ตึกแถว โครงสร้างปูนทั้งบริเวณย่านพาณิชย์กรรมเก่าและพาณิชย์กรรมใหม่ ตลอดจนศูนย์ราชการใหม่ บริเวณถนนประชานิมิตร ไม่ว่าจะเป็นเทศบาลเมือง และเรือนจำ ส่วนอาคารไม้พักอาศัย 1- 2 ชั้น ยังมีให้พบเห็นกระจายตัวอยู่รอบๆเมืองโดยเฉพาะย่านถนนบรมอาสน์ และกลุ่มสถาบันราชภัฏเริ่มบุกเบิกการใช้พื้นที่

ในระยะต่อมาชุมชนเมืองอุดรดิตถ์มีการปลูกสร้างอาคารเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นอาคารพาณิชย์ โครงสร้างเป็นปูนมีมากขึ้น โดยเฉพาะ บริเวณแหล่งพาณิชย์กรรมใหม่ คือ บริเวณถนนบรมอาสน์ บ้านพักอาศัยขยายตัวมากขึ้น กระจายอยู่ โดยทั่วบริเวณ โดยเฉพาะบริเวณฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเหนือย่านการค้าบรมอาสน์ และบริเวณย่านโรงพยาบาลอุดรดิตถ์ และอาคารพักอาศัยโครงสร้างไม้ยังมีให้เห็นทางด้านถนนพาดวารี ย่านหมอนไม้อยู่ปะปนกับพื้นที่เกษตรกรรมในย่านนั้นๆ ในปี พ.ศ. 2541 ชุมชนเมืองอุดรดิตถ์มีอัตราการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างเพิ่มสูงขึ้น มีการก่อตัวของอาคารพาณิชย์กรรมที่ก่อตัวหนาแน่นขึ้นบริเวณย่านถนนบรมอาสน์ ตลอดจนอาคารราชการ และสถาบันการศึกษาบางแห่ง เช่น สรรพากรจังหวัด กลุ่มสถาบันราชภัฏ โรงพยาบาลอุดรดิตถ์ เป็นต้น

3.4.3 เส้นทางคมนาคม

การติดต่อกับอำเภอหรือจังหวัดอื่นๆได้อาศัยถนนสายบรมอาสน์ออกศรีสะเกษลัยเท่านั้น เมืองอุดรดิตถ์จึงเหมือนอยู่ในที่ค่อนข้างปิด จนเมื่อตัดทางหลวงสาย 11 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทางหลวงสายเอเชียวิ่งผ่านจากพิษณุโลกออกเด่นชัยไปลำปางหรือแพร่ แล้วจากตัวเมืองอุดรดิตถ์มีการตัดถนนสายพาดวารีออกไปเชื่อม จึงยังทำให้อุดรดิตถ์สามารถติดต่อกับอำเภอ และจังหวัดอื่นๆได้อย่างสะดวก อย่างไรก็ตามอุดรดิตถ์ก็เสมือนเป็นเมืองผ่าน ทั้งยังมีบางส่วนของตัวเมืองออกไป

พัฒนาตัวอยู่ริมถนนสาย 11 จะเห็นได้ว่าเมืองอุตรดิตถ์ยังคงสภาพการเป็นเมืองผ่านของผู้คนอยู่เช่นเดิม

สถานีรถไฟศิลาอาสน์เคยเป็นสถานีที่ใหญ่โตและคึกคักตลอดเวลา รถไฟสายเหนือทั้งเที่ยวขึ้นและลงล้วนต้องจอดเติมน้ำเต็มพื้น หรือจัดขบวนรถใหม่ ทุกวันนี้เมื่อประเทศมุ่งแต่ส่งเสริมการคมนาคมทาง ถนนเป็นหลัก การเดินทางและขนส่งทางรถไฟก็เงียบลง ย่านเมืองแถบศิลาอาสน์ก็เช่นกัน ไม่ได้เจริญหรือพัฒนาตัวขึ้นจากอดีตอีกเลย

ในส่วนของตัวเมืองอุตรดิตถ์และบริเวณโดยรอบ กล่าวได้ว่าเมืองอุตรดิตถ์และชุมชนต่างๆ สามารถเชื่อมต่อถึงกันได้สะดวกหมดแล้ว ถนนอินใจมี สำราญริน บรมอาสน์ พาดวารีและประชานิมิตรทำหน้าที่ เปิดพื้นที่และความสัมพันธ์ของทั้งจากเมืองและเข้าเมืองไปทุกด้าน และเมื่อตัวศูนย์กลางคือเมืองอุตรดิตถ์สามารถเชื่อมโยงในทุกๆพื้นที่ และชุมชนรอบๆมากขึ้นๆ บทบาทของเมืองหรือท้องถิ่นรอบๆ ก็ดูลดลงไป การค้าของท่าเสากับซบเซาลง วงกะพี้ก็เงียบลงตามลำดับ

3.4.4 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การพัฒนาเมืองอุตรดิตถ์ในช่วงกว่า 30 ปีที่ผ่านมา นั้น ตัวเมืองจะขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ ตามแนวถนน ที่เปิดออกไปรอบด้าน กล่าวคือ

ย่านพาณิชย์กรรมบริเวณใจกลางเมืองพยายามที่จะขยายตัวออกไปเท่าที่ทำได้ ส่วนย่านการค้าใหม่แถบบรมอาสน์จะโตไปตามแนวถนน และเติมเต็มพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับถนนพาดวารี บริเวณหน้าราชภัฏเกิดการค้าเล็ก ๆ ที่กำลังพัฒนาตัวขึ้นมาอย่างรวดเร็ว

ตามแนวถนนพาดวารี โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแนวทางหลวงแผ่นดินสาย 11 ห่างเมืองออกไปเกิดการปลูกสร้างเพื่อค้าขายซื้อต่อบริกับกระแสการสัญจรที่ผ่านไปมา รวมทั้งโรงงานหรือศูนย์บริการขนาดใหญ่ก็พาดตัวมาอยู่ในแถบนี้ด้วยเช่นกัน

ในด้านของพื้นที่อยู่อาศัยก็มีลักษณะกระจายตัวเองออกมาเรื่อย ๆ ตามเส้นทางคมนาคมที่พัฒนาขึ้น ประกอบกับการขยายตัวของย่านการค้า โดยการกระจายตัวจะอยู่รอบๆ ย่านการค้าและย่านศูนย์ราชการและย่านศิลาอาสน์ ตลอดจนถึงตัวเมืองนอกของแม่น้ำน่าน

สถาบันราชการส่วนใหญ่ยังจับกลุ่มอยู่เป็นศูนย์ราชการอยู่ที่เดิม แต่บางส่วนที่ขยายตัวออกไปอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน เนื่องจากศูนย์กลางเดิมเริ่มแน่นขึ้น และขยายตัวออกไปไม่ได้อีกแล้ว

3.4.5 การใช้พื้นที่ว่าง

พื้นที่ว่างประเภทเกษตรกรรมถือได้ว่าเป็นพื้นที่ว่างที่มีการขนาดใหญ่ที่สุดในเมือง แต่จากอดีตถึงปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการสาธารณะนั้นยังมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นเพียงการใช้ประโยชน์จากเจ้าของที่ดินเท่านั้น และพื้นที่ว่างประเภทนี้เองที่นับวันจะมีแต่วันลดปริมาณลง เนื่องจากการคุกคามจากการขยายตัวของพื้นที่เมือง ที่ในแต่ละช่วงเวลาได้มีการแทรกซึมเข้าไปในพื้นที่ว่างประเภทนี้โดยตลอดที่มีการพัฒนาเมือง

พื้นที่ว่างที่เป็นสาธารณะ จากในอดีต พื้นที่ว่างสาธารณะที่เก่าแก่ ก็คือ สนามกีฬาพระยาพิชัยดาบหัก ซึ่งเวลาที่มีเทศกาล หรืองานประจำปี ประจำจังหวัด ก็จะใช้พื้นที่นี้ในการจัดงานทุกครั้งไป แต่หลังจากที่มีการสร้างลานอเนกประสงค์ขึ้นมาขึ้น ทำให้สนามกีฬาแห่งนี้ลดบทบาทลง ลานริมน่านกลายเป็นศูนย์รวมผู้คนแห่งใหม่ของเมือง จากข้อได้เปรียบที่พื้นที่นี้มีบรรยากาศที่ดี ติดกับแม่น้ำน่าน อยู่ในย่านพาณิชยกรรม มีเส้นทางรถเข้าถึงที่สะดวก ทำให้ได้รับความนิยมจากประชาชนในเมืองและนอกเมือง ส่วนพื้นที่สาธารณะบริเวณอื่นๆ ในช่วงหลังเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น ในลักษณะของพื้นที่สาธารณะขนาดเล็ก

พื้นที่ว่างประเภทคู คลอง แม่น้ำ จากสภาพชุมชน และพัฒนาการของเมืองทำให้บทบาทของพื้นที่ว่างประเภทนี้ลดน้อยลงเรื่อยๆ จากที่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ประเภทนี้ในชีวิตประจำวัน ในปัจจุบันนอกจากการทำพื้นที่มาเป็นที่พักอาศัยและเส้นทางคมนาคมแล้ว พื้นที่ว่างที่เหลือ ก็ปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า ไม่มีการพัฒนาใดๆ

พื้นที่ว่างตามเส้นทางคมนาคม ในอดีตบทบาทของพื้นที่ว่างประเภทนี้ไม่ได้รับความสนใจมากนัก การใช้ประโยชน์เป็นการใช้เพื่อการสัญจรเท่านั้น แต่เมื่อเมืองเริ่มมีการขยายตัว ความเข้มข้นของการใช้ที่ดินภายในเมืองมีสูงขึ้น ทำให้ความต้องการการใช้พื้นที่ว่างมีมากขึ้น พื้นที่ว่างประเภทนี้จึงเป็นจุดสนใจในการใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ริมทางรถไฟ ที่มีการนำมาปรับสภาพเป็นสวนสาธารณะขนาดย่อม สวนสุขภาพ ตลาดโต้รุ่ง หรือ การใช้พื้นที่ริมฟุตบาทเพื่อการค้า เป็นต้น

พื้นที่ว่างในสถาบัน ได้แก่ พื้นที่ว่างในสถาบันราชการ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การใช้พื้นที่ว่างในสถาบันราชการค่อนข้างที่จะถูกจำกัด ส่วนพื้นที่ว่างในสถาบันการศึกษามีการพัฒนาการใช้พื้นที่จากกลุ่มผู้ใช้เฉพาะในพื้นที่ จนมีความเป็นสาธารณะมากขึ้น และพื้นที่ว่างในวัด ส่วนใหญ่ยังคงในเพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีเพียงวัดที่อยู่ในตัวเมือง เช่น วัดท่าถนน ที่มีการใช้พื้นที่บางส่วน เพื่อการพาณิชย์ และการจอดรถ

3.4.6 วิถีชีวิตผู้คน

อุตรดิตถ์เมื่อร่วมสี่สิบกว่าปีก่อนนี้ วิถีชีวิตของผู้คนมีความเป็นครอบครัว และความเชื่อมโยงของญาติมิตร มีการประกอบกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ในระดับของชุมชนก็จะมียานเทศกาล งานประเพณีต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดในวัด เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางในการรวมกลุ่มของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ในระดับเมืองและท้องถิ่น อุตรดิตถ์ก็มีองค์กรที่มีบทบาททางสังคมในวงกว้าง เช่น มูลนิธิอุตรดิตถ์สงเคราะห์ที่ทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ นอกจากนี้ก็มียานเทศกาลพิธีระดับเมือง เช่น การจัดงานแห่เจ้าประจำปี เเห่เรือในลำน้ำน่าน ยามน้ำน้อยก็เป็นที่รองรับเทศกาลสงกรานต์ งานประเพณีไหว้พระแทนศิลาอาสน์ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ เป็นต้น

ต่อมาเมื่อชุมชนเมืองอุตรดิตถ์ เริ่มที่จะเติบโตมากขึ้นทางกายภาพ จากการพัฒนาระบบโครงข่ายถนน ส่งผลให้สังคมเริ่มห่างกันออกไป การปรับเปลี่ยนจากสังคมชนบทสู่เมือง แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด สถาบันครอบครัวเริ่มแยกออกจากกัน ลูกหลานเข้าไปศึกษาและประกอบอาชีพในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ในพื้นที่ก็มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการใช้พื้นที่ กล่าวคือ เริ่มมีการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ การออกกำลังกาย การพักผ่อนในรูปแบบต่างๆ มีบทบาทมากขึ้นมาแทนที่ชีวิตผู้คน ในบริเวณรอบๆชุมชนเมือง การใช้ชีวิตยังไม่แปรเปลี่ยนมากนัก ยังให้ความรู้สึกของความเป็นชุมชนชนบทที่ยังไม่ห่างไกลกับเมืองอีกด้วย

ตารางที่ 3.2 แสดงพัฒนาการของเมืองและพื้นที่ว่างในชุมชนเมืองอุดรดิตถ์

	ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น	พ.ศ. 2496	พ.ศ. 2511	พ.ศ. 2524	พ.ศ. 2541
แผนที่					
ลักษณะ และขนาดชุมชน	ชุมชนอยู่กระจุกตัวบริเวณริมแม่น้ำ่าน บางโพ และตลาดท่าอิฐ จนถึง พ.ศ. 2453 มีรถไฟผ่านจังหวัดอุดรธานี การและการค้ามาบริเวณสถานีรถไฟอุครดิตถ์	ชุมชนกระจุกตัวอยู่บริเวณศูนย์ราชการ สถานีรถไฟ โดยที่คลองโพมีการตั้งบ้านเรือน	กระจุกตัวรอบสถานีรถไฟ มีการขยายตัวตามเส้นทางคมนาคมสายหลัก คือ ถ.ลำภูธร	การขยายตัวรวดเร็ว เนื่องจากการขยายถนนทางหลวง 11 เชื่อม ถ.พาดวารีไปทางตะวันออกของแม่น้ำ่าน	ชุมชนขยายตัวในทุกด้าน โดยเฉพาะตะวันออก และตอนบนของแม่น้ำ่าน ใจกลางเมืองหนาแน่นมากขึ้น โดยเฉพาะย่านพาณิชย์กรรมใหม่
พื้นที่ปลูกสร้าง	เริ่มปลูกสร้างอาคารไม้ ร้านค้ารอบบริเวณศูนย์กลาง	พบ 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ห้องแถวไม้ และโครงสร้างปูน 2-3 ชั้น เกาะตัวตามถนนลำภูธร	เริ่มมีอาคารพาณิชย์ ตึกแถวโครงสร้างปูนตามย่านพาณิชย์กรรม ศูนย์ราชการ อาคารไม้กระ	ปลูกสร้างอาคารมากขึ้น มีโครงสร้างปูน โดยเฉพาะแหล่งพาณิชย์กรรม	อัตราการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างมากขึ้น มีอาคารขนาดใหญ่ เช่น รร. ทรายเคย์ สีหราช อาคารของทางราชการต่างๆ
เส้นทางคมนาคม	รถไฟมีบทบาทมากในยุคนี้ เป็นจุดขนถ่ายสินค้าและการเดินทาง ต่อมาเริ่มมีการตัดถนนเชื่อมโยงโครงข่ายมากขึ้น การสัญจรทางน้ำขบเซวาลง	สายหลัก คือ ถ.ลำภูธร บรมอาสา อินใจมี ถนนตัดใหม่ ได้แก่ ถ.ฤติประม ประชานิมิตร	ทางรถไฟลดบทบาทลง มีการตัดถ.เจษฎาจันทร์ เชื่อมต่อก.บรมอาสา และถ.อินใจมี	มีโครงข่ายถนนมากขึ้น การเข้าถึงพื้นที่ทำให้เมืองมีการขยายตัว และหนาแน่น ทางรถไฟมีบทบาทลดลง	มีโครงข่ายถนนภายในเมืองมากขึ้น
การใช้ประโยชน์ที่ดิน	ที่อยู่อาศัยรอบๆ ย่านที่สำคัญ เช่น ศูนย์ราชการเดิม แหล่งพาณิชย์กรรม โดยเริ่มมีการใช้ประโยชน์ที่ดินหนาแน่นขึ้นบริเวณสถานีรถไฟในเวลาต่อมา	บ้านเรือนเกาะกลุ่มหนาแน่นตามแม่น้ำ่าน ทางรถไฟ ก.บรมอาสา การค้ากระจุกตัวอยู่รอบสถานีรถไฟ ท่าเสา ศูนย์ราชการยังอยู่ริมแม่น้ำ่าน	ด้านพาณิชย์กรรมเริ่มขยายตัวออกไปตาม ถ. บรมอาสา สถานีราชการขยายจากริมแม่น้ำ ไปทางถ.ประชานิมิตร ย่านพักอาศัยขยายตัวด้านตะวันตกเฉียงเหนือของถ.อินใจมี	เกาะกลุ่มตาม ถ.สายลำคุด้านตะวันตกของแม่น้ำ่าน เป็นการขยายตัวของที่พัก และพาณิชย์ ราชการขยายจากเดิมขึ้นไปทางเหนือ ตามแนวถ.ประชานิมิตร	กิจกรรมการค้าขยายตัวไปทางตะวันออกของแม่น้ำ่าน บรมอาสาเริ่มมีการขยายตัวอย่างช้าๆ อินใจมีมีการขยายตัวมากขึ้น ที่ราชการหนาแน่นทางตะวันตกของ ถ.ประชานิมิตร
การใช้พื้นที่ว่าง	เมืองถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตร พื้นที่ว่างสาธารณะยังคงใช้วัด และสถานีราชการ ริมแม่น้ำ่าน และคลองโพ	เกษตรกรรม อยู่โดยรอบเมือง มีจำนวนมาก สาธารณะ มีเพียงสนามกีฬาพระยาพิชัย คู คลอง ริมแม่น้ำ่าน คลองโพ	เกษตรกรรมยังล้อมรอบเมือง สาธารณะ มีเพียงสนามกีฬาพระยาพิชัย คู คลอง คลองโพยังมีบทบาท	พื้นที่ว่างส่วนใหญ่ยังคงเป็นเกษตรกรรม สาธารณะ มีเพียงสนามกีฬาพระยาพิชัย คู คลอง คลองโพลดบทบาท กลายเป็นที่พัก	พื้นที่เกษตรกรรมถูกแทรกซึมจากความเป็นเมือง เกิดลานริมน้ำ และพื้นที่สาธารณะอีกหลายแห่ง คลองโพลดบทบาทมาก บางแห่งถูกปล่อยร้าง
	เส้นทางคมนาคมที่เกิดขึ้นใหม่ ทำให้เกิดที่ว่างใหม่ๆ ซึ่งประกอบกับการเข้ายึดพื้นที่ริมที่ว่างดังกล่าว	เส้นทางคมนาคม ยังไม่มีการนำพื้นที่มาใช้ประโยชน์มากนัก ริมถนนมีการทำการค้า	เส้นทางคมนาคม ที่ริมทางรถไฟยังมีบทบาท ริมถนนมีการค้าขาย หาบเร่ แผงลอย	รถไฟเป็นเพียงจุดขนถ่ายคน และสินค้า ถนน มีกิจกรรมการค้าเข้มข้นมากขึ้น	ริมทางรถไฟมีการใช้ประโยชน์มากขึ้น ถนน มีการค้าเข้มข้นทั้งกลางวัน กลางคืน
		สถาบัน มีการใช้ภายในกลุ่มผู้อยู่ในสถาบันนี้	ที่ราชการ สถานศึกษา ถูกจำกัดการใช้ประโยชน์	ที่ราชการ ยังถูกจำกัดการใช้ด้วยเวลา	สถาบันราชการ คนไม่นิยมเข้าไปใช้
		ศาสนาสถาน มีการใช้ประกอบพิธีกรรม	ศาสนาสถาน มีการใช้ประกอบพิธีกรรม	สถานศึกษา เป็นสาธารณะเพิ่มขึ้นมาก	สถานศึกษา มีความเป็นสาธารณะเพิ่มขึ้นมาก
				ศาสนาสถาน มีการใช้ประกอบพิธีกรรม	ศาสนาสถาน ใช้ประกอบพิธีกรรม งานประเพณี
วิถีชีวิต	สังคมในยุคนี้ผูกพันกับวัด ใช้เป็นแหล่งประกอบกิจกรรมหลากหลายประเภท	มีความเป็นครอบครัว มีการจัดเทศกาล งานประเพณีต่างๆ เช่น งานพระแท่นศิลาอาสน์	ครอบครัวขยายห่างออกไป แต่ยังคงมีกิจกรรมประเพณีเกิดขึ้น	สังคมเริ่มห่างกันออกไป สังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมืองมากขึ้น	สถาบันครอบครัวห่างเหิน ขนบธรรมเนียมลบลบตา